FORUM

maandblad voor architectuur en gebonden kunsten

2
1954

ylos 60

English Summary

STYLOS - a corporation of students of the University of Technology at Delft

Page 52

by E. Kramer

The program of the architectural department of the University of Technology at Delft, which covers but a period of five years, is necessarily limited. In view of the fact that the task of the modern architect covers a much wider area than that of building and engineering, the students corporation of *Stylos* affords the opportunity to study a number of subjects outside the regular program. One of the main tasks of the corporation is the organisation of excursions which are led by lectors or by those who have finished their studies. The historical, sociological, and architectural aspects of the excursion are planned and studied long before the actual excursion takes place. The results of these preliminary activities are published and eventually used as a guide. This scheme or guide is also meant to contain a great number of sketches and photographs.

During the past five years, *Stylos* has organised 5 large excursions to France, Great Britain, Scandinavia, Italy and Spain. During the coming season, excursions will be made to Greece, France, Nothern Italy and Switzerland. Some months after an excursion there is usually an exhibition of the sketches and photographs made during the voyage. The exhibition is usually opened by the ambassador or cultural attaché of the countries concerned. The lectures held at such occasions, are as a rule, of much interest.

The contact between „Stylos" and „De Poorters"

page 54

by Onno Greiner

The author, a student of architecture, laments the absence of the necessary criticism among architects and among those who are still studying. According to him "criticism" in the real sense of the word, has been replaced by the use of meaningless words and really important creations are discussed in the same spirit as the mediocre ones. One lacks the straightforward, aggressive criticism which ought to exist between real friends and colleagues. The lack of spirit of criticism does not further the evolution of architecture. Students of architecture should be well aware of this. "We must try to understand each other's activities and the only way to stand the test of criticism is to be relentlessly critical towards ourselves."

There are several corporations of students of architecture in the Netherlands. The most important are "Stylos" of the University of Technology at Delft and "De Poorters" of the Academy of Architecture at Amsterdam. Both corporations have co-operated quite a number of years. In 1946 a meeting was held about the problems attached to the reconstruction. In 1947 there was a contest between both corporations about a building for chamber-music. In 1948 the subject consisted of a Student's Home at Wageningen. Towards the end of 1952 there was an exhibition of schemes and sketches made by the members of both organisations.

A recent inquiry led by Prof. Van de Broek and the architect D. Zuiderhoek has proved that the average results of both architectural institutes equal each other, although their educational programs, differ in many respects.

There are some who adhere to the opinion that there exists little or no contact between the students of engineering of Delft and the students of architecture of Amsterdam. The above mentioned facts however, sufficiently prove the close links existing between them, although a tension between "science" and "art" cannot be denied. The present-day education of future architects is far from perfect but one of the important means to improve it, is the spirit of inquiry and criticism existing between corporations such as "Stylos" and "De Poorters".

Excursions

Page 56

by J. J. Raue

Among the activities of "Stylos", the organisation of excursions is undoubtedly the most important one. These excursions were begun in 1946 with a voyage to the North and the Centre of France. According to present-day standards, the means and the accomodation were rather primitive and the participants were housed in tents. The results of the excursions were laid down on the form of guides, which were also used for future voyages. Consequently "Stylos" now possesses an almost complete survey of European architecture — ancient as well as modern. The success of these guides has been such that many architects have tried to obtain them.

In the beginning, the success of the excursions as practical illustrations of the theoretical educational program, was difficult to determine. After 7 years however, we have been able to arrive at some important conclusions. The opinion of the participants has proved to be of the utmost importance. Seeing a building as it really is, gives us a much clearer impression of its construction, its aesthetical composition and the surrounding landscape, than the study of its blue-prints or the reproductions of that building. The choice of the right excursion leader is also very important.

Spontaneous forms of building, such as can be found in Southern Europe, have also proved to be of much interest to students, especially as to the materials used for roofing and certain constructive details.

Résumé français

L'association d'étudiants „Stylos" de l'Université Technique à Delft

Page 52

par E. Kramer

Le programme de la section architecturale de l'Université Technique à Delft embrasse 5 ans et par conséquent il est assez limité. La tâche de l'architecte moderne est assez compliquée et elle embrasse beaucoup plus que l'architecture et la technique. L'association d'étudiants ,,Stylos'' met à même les étudiants de s'occuper de maints problèmes, qui ne sont pas compris dans le programme de l'Université.

Une des activités les plus importantes de ,,Stylos'' est l'organisation d'excursions conduites par des lecteurs ou par ceux qui sont déjà des architectes. Les aspects historiques, sociologiques et architecturaux des excursions sont discutés longtemps avant l'excursion a lieu. Les résultats des activités préliminaires sont publiés et on les emploie comme guides pendant les excursions futures.

Pendant les dernières 5 années ,,Stylos'' a organisé 5 larges excursions en France, en Angleterre, en Scandinavie, en Italie et en Espagne. Pendant la saison prochaine on a projeté des excursions en Grèce, en France, en Italie du Nord et la Suisse. Quelques mois après une excursion il y a généralement une exposition de croquis et de photographies faites pendant le voyage. Le vernissage a généralement lieu en présence de de l'attaché culturel ou de l'ambassadeur des pays visités.

Les rapports entre l'association d'étudiants „Stylos" et „De Poorters"

Page 54

par Onno Greiner

L'auteur regrette l'absence de la critique nécessaire entre les architectes et entre les étudiants de l'architecture. Il pense que la critique dans le sens vrai du môt, a été remplacée par l'usage de termes insignifiants et que les créations vraiment importantes et des créations médiocres sont discutées d'une même façon. Ce qui manque c'est la critique candide qui devrait exister entre collègues ou amis. Une telle manque d'esprit n'avancera par l'évolution de l'architecture d'aujourd' hui. Il faut que les étudiants de l'architecture se rendent bien compte de cela! ,,Il faut que nous comprenons les activités de nos collègues et la seule façon de se maintenir contre la critique des autres, est d'être très sévère en appliquant la critique contre nous mêmes.''

Il y a plusieurs d'associations. Les plus importantes sont ,,Stylos'' de l'Université Technique à Delft et ,,De Poorters'' de l'Academie d'architecture à Amsterdam. Ils ont co-opéré pendant plusieurs années. En 1946 il y avait une conférence sur les problèmes de la reconstruction. En 1947 il y avait un concours de projets pour une salle de musique de chambre et en 1948 il y avait de nouveau un concours de projets pour une maison d'étudiants à Wageningen. A la fin de 1952 il y avait une exposition de croquis et de fotos.

Une enquête par le prof. Van de Broek et l'architecte Zuiderhoek a démontré que les deux écoles (celui de l'université à Delft et l'académie à Amsterdam) produisent des résultats égaux bien que leurs systèmes d'éducation diffèrent beaucoup.

Il y a des gens qui pensent qu'il y a très peu de rapports entre les étudiants de Delft et d'Amsterdam. Quoique il y a une certaine tension entre les sciences (Delft) et les arts (Amsterdam), les faits mentionnés ci-dessus prouvent le contraire. Cependant l'éducation d'architectes est loin d'être parfaite et un des moyens les plus importants de l'améliorer est l'esprit de critique qui existe entre des associations d'étudiants comme ,,Stylos'' et ,,De Poorters''.

Les excursions

Page 56

par J. J. Raue

Une des activités les plus importantes de ,,Stylos'' est l'organisation d'excursions. Ces excursions ont été commencés en 1946 avec un voyage au nord et au centre de la France. D'un point de vue des possibilités d'aujourd'hui l'accomodation et les moyens, étaient assez primitifs. Les résultats des excursions étaient publiés comme des guides de voyage qui ont été usés pendant des voyages futurs. En conséquence ,,Stylos'' possède une analyse presque complète de l'architecture européenne — ancienne aussi bien que moderne.

Au début le succès des excursions comme des illustrations pratique, des théories et des leçons, était encore douteux, mais après 7 années on a obtenu des résultats fort intéressants. L'opinion des participants est très importante.

Etre capable d'observer un bâtiment nous donne une impression beaucoup plus claire de la construction et de la composition qu'une réproduction. Le succès des excursions dépend beaucoup des guides. Des formes de l'architecture spontanée qui existent dans certains pays de l'Europe du Sud ont aussi beaucoup intéressées les étudiants, particulièrement les materiaux des toîts et les murs et certains détails constructifs.

En conséquence de son activité ,,Stylos'' occupe une première place parmi les associations d'étudiants de l'architecture.

The search for Duarte de Mondego, architect and engineer at the court of the Infante D. Henrique

Page 63

by N. J. Habraken

The article concerned is a result of a voyage to Portugal. The Infante, D. Henrique, known to us as Henry the Navigator, has played an important part in the discovery of our globe. He stimulated the building of new types of ships, which could stand the test of "High Seas" and furthered the art of navigation. Without him the triumphs of Vasco da Gama, Columbus and Magelhaen would have been impossible.

Unfortunately he never lived to see the results of his activities. He died in 1460. The town of Sagres at Cape Sao Vincente was constructed by him. The navigation school and the observatory contained his ever growing collection of charts. Among the many seafarers, astronomers, adventurers and chartwrights employed by him, there was also a man called Duarte de Mondego.

Little is known about him. Zurara mentions him as one of the builders of Sagres. He is also mentioned by Bernardus of Balallia in 1450 who describes a "house on weels, furnished with the wings of a mill, which served to transport and to lift up heavy loads". According to Bernardus of Balallia the apparatus, apparently some sort of a crane, was created by De Mondego.

Important in relation to present-day constructive methods is the supposed invention of pre-fabs by De Mondego. They are said to have been constructed by him in view of the intended colonisation of the Cape Verde Isles.

Industrial Design

Page 68

The architect and the industrial designer have many things in common. Both occupy themselves with engineering, beauty and — man. Both are artists and engineers experimenting with new materials resulting from scientific investigation, both sharing the same responsabilities.

A great number of architectural students is interested in Industrial Design. Teams were formed which studied subjects such as "eating from" and "drinking with" and "taking hold of". These teams have had much co-operation from the Institute of Industrial Design at Amsterdam.

Protestant Church Building

Page 73

by J. J. Bos

The Society of Protestant Church Building, sponsored by "Stylos", occupies itself with church-design and discusses problems related to liturgy.

As a result of the many different liturgical conceptions of the Protestant Church, there are many different types of churches. Protestant churches can be divided into two main groupes. Among the first group the congregation is gathered round the Gospel and the Sacrament. Among the second group the congregation "approaches" the Gospel and the Sacrament.

The author doubts however, whether the rather futile subtilities of liturgical conceptions may be regarded as starting points of protestant church architecture. What is the task of the church in the world of today? According to the author its task consists in the preaching of the Gospel in a rapidly changing world — a world in which national boundaries are fading.

A Town-planning scheme

Page 82

by W. Snieder

The scheme consists of designs for the reconstruction of the centre of Leiden. Certain buildings of historical importance are left untouched.

The examination task for architectural candidates

Page 84

by J. F. Berghoef

Towards the end of his training architectural design becomes an important element of the educational program of the candidate. During the fourth year there are three major designs to be made. One of these designs is made under the direction of one of the tutors. During the fifth year the student has to make two designs. The final examinations are held three times a year, just before Xmas, before Easter and just before the holidays. Before the examination the designs made by the students during his training, are judged by their tutors. The examination itself takes 11 weeks. The examination designs consist of groundplans, profiles, façades, townplanning-schemes, interiors, detailed designs, models and perspective sketches.

The examinations are rather difficult. In fact they consist of "masterpieces" which demand the utmost concentration. Notwithstanding the close co-operation between students during the first ten days of the examination, the endresults usually reveal a marked individual conception which proves that the students have arrived at a personal conviction.

The article concerned contains two of these designs. They were chosen because they are representative of the two main tendencies of present-day Dutch architecture. Although both architects differ as to their conception of the subject, they have both tried to harmonize with their schemes in the rythm and the scale of XVIIth and XVIIIth century surroundings.

A la recherche de Duarte de Mondego - architecte au court de l'Infante D. Henrique

Page 63

par N. J. Habraken

L'article est le résultat d'un voyage au Portugal. l'Infante D. Henrique, connu comme Henri le Navigateur, a joué un rôle d'importance dans l'histoire de la découverte du monde. Il a stimulé des nouvelles constructions de navires et sans lui les grands succès d'un Vasco da Gama, de Colombe ou de Magelhaen seraient impossible. Malheureusement il mourut en 1470, avant de voir le succès de ses activités. Il bâtit le port de Sagrès au Cape Sao Vincente. L'école de navigation et l'observatoire qui contenaient sa grande collection de cartes marines, sont aussi de sa main.

Entre les navigateurs, les astronomes, les aventuriers et cartographes qui peuplaient sa cour, il y avait un homme qui s'appelait Duarte de Mondego. On sait très peu de lui. Le chroniqueur Zurara mentionne son nom en relation avec la construction du port de Sagrès. Il est aussi mentionné par Bernard de Balallia en 1450. Balallia nous donne une description d'un bâtiment avec de roues et d'ailes, usé pour soulever et pour transporter des poids lourds, construé par Mondego.

Important en relation avec les méthodes d'aujourd'hui est l'invention d'un certain nombre de maisons ,,préfabriqués" pour la colonisation des isles Cape Verde, qu'on attribue à Mondego.

L'esthétique Industrielle

Page 68

L'architecte et le projecteur de produits industriels ont beaucoup en commun. Ils s'occupent tout le deux avec l'industrie, la beauté et l'homme. Ils sont des artistes aussi bien que des constructeurs qui font des expérimentations avec les nouveaux matériaux que la science moderne a découvert et ils participent à la même responsabilité. Un grand nombre d'étudiants de l'architecture s'intéresse pour l'esthétique industrielle. Ils forment des ,,teams" qui étudient des sujets comme: ,,manger de", et ,,boir de" et ,,tenir par". Les teams ont reçu beaucoup de coopération de l'Institut de l'Esthétique Industrielle à Amsterdam.

L'architecture des églises protestantes

Page 73

par J. J. Bos

La société de l'architecture des églises protestantes qui est surveillée par l'association d'étudiants nommée ,,Stylos", s'occupe des projets d'églises et discute des problèmes reliés à la liturgie.

A cause des maintes conceptions liturgiques de l'église protestante, il y a plusieurs types d'églises. Cependant les églises protestantes peuvent être divisées en deux catégories.

La première catégorie consiste d'églises où on se rassemble autour du Verbe et le Sacrement. La seconde catégorie consiste d'églises où on ,,approche" le Verbe et le Sacrement.

Cependant l'auteur doûte si les différences de nature liturgiques sont encore importantes en vue de la tâche de l'église dans notre société — une société qui est sujette à des changements rapides.

Un plan de la reconstruction du centre de Leiden

Page 82

par W. Snieder

Le plan consiste d'un nombre de projets pour la reconstruction du centre de la ville de Leiden. Certains bâtiments d'importance historiques ne seront pas modifiés.

L'examen de fin d'études des candidats de l'architecture

Page 84

par J. F. Berghoef

Vers la fin de son éducation le projet architectural devient un élément important pour le candidat. Pendant la quatrième année il doit créer trois projets. Un de ces projets doit être realisé sous la direction d'un lecteur. Pendant la cinquième année l'étudiant doît créer 2 projets. L'examen a lieu trois fois par an: avant Noël, avant Pâques et avant les vacances. Avant l'examination, les projets créés pendant son éducation sont jugés par les examinateurs.

L'examen dure 11 semaines. Les projets de l'examen consistent de plans, façades, de projets de ville, d'intérieurs, de projets de détails, des modèles et des croquis en perspective.

L'examen est très difficile. Il consiste de certaines ,,chef d'oeuvres" dont la création exige beaucoup de concentration. Malgré la coopération intensive pendant les premières dix jours, les résultats démontrent une conception tout à fait individuelle, ce qui nous prouve que le candidat est arrivé à une conviction personnelle.

L'article contient deux projets. On les a choisi parce qu'ils expriment les tendences principales de l'architecture moderne de la Hollande. Quoique les deux architectes diffèrent beaucoup de conception, ils ont essayé de créer un rythme et une escale qui s'accorde avec le style des environs.

Maandblad gewijd aan Architectuur en Gebonden Kunsten. Opgericht door het Genootschap ,,Architectura et Amicitia'' in samenwerking met de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, B. N. A. Orgaan van het Genootschap A. et A.

Redactie Secretariaat: Mej. I. D. Foest, Keizersgracht 476, Amsterdam-C., tel. 35375, aan wie alle voor de redactie bestemde stukken moeten worden gezonden

FORUM

Negende Jaargang No. 2 Febr. 1954

Inhoud van dit nummer:

Het volgende nummer zal gewijd zijn aan

Industriegebouwen in Nederland

nummer, samengesteld ter gelegenheid van het 12e lustrum van het delftsch bouwkundig studentengezelschap Stylos, door enige van haar leden

,,FORUM'' verschijnt met 12 nummers per jaar

Abonnementsprijs *f* 24.— per jaar
Losse nummers, indien aanwezig *f* 2.50 per nummer
Alles franco per post bij vooruitbetaling te voldoen
Voor België Frs. 350.—

Prijs van dit nummer *f* 2.50

Voor advertenties wende men zich tot de uitgever

Uitgave en Administratie: G. VAN SAANE, Herengracht 406
Amsterdam-C. - Telefoon 36186 - Postrekening 681.31.

de president van „Stylos"

Bij het totstandkomen van dit Forum nummer, ter gelegenheid van het XIIe Lustrum van het Delftsch Bouwkundig Studenten Gezelschap "ΣΤΥΛΟΣ" gaat onze dankbaarheid in de eerste plaats uit naar de Redactie van Forum, die er in toegestemd heeft dit nummer onder auspiciën van "ΣΤΥΛΟΣ" te laten verzorgen, en daarmee tevens de leden van "ΣΤΥΛΟΣ" in staat stelden enige facetten van hun studie voor het voetlicht te brengen juist in die wereld, waar zij mettertijd in opgenomen hopen te worden: de architectenwereld.

Onze vurige wens is, dat wij daarin geslaagd zijn!

E. Kramer
President D.B.S.G. "ΣΤΥΛΟΣ".

de voorzitter van de afdeling der bouwkunde van de Technische Hogeschool

Dank zij de vrijheid van de nederlandse student biedt Stylos de mogelijkheid tot zelfontplooiing als vakman.

[illegible]

de redactie van „Forum"

Een levende bouwkunst vraagt voortdurend frisse krachten en nieuwe impulsen.

Naast talent is de architectenopleiding mede hiervoor bepalend.

Het heeft ons verheugd dit nummer van „Forum" dienstbaar te kunnen maken aan het XIIe lustrum van „Stylos", omdat wij hierin de visie der jongeren op de architectuur ~~en op de architectenopleiding~~ leren kennen.

zie blz 81 (Red. Stylos)

Auke Komter

de president van de lustrum-commissie

Meen niet, wanneer een beangstigend gevoel U mocht bekruipen, dat de oude redactie is moeten sneven onder slopershanden ener jonge generatie.
Integendeel, uitermate verheugd is de lustrumcommissie, dat, in het kader van de herdenking van het XIIe Lustrum van het Delftsch Bouwkundig Studenten Gezelschap "STYLOS", een werk als dit tot stand is kunnen komen, samengesteld door leden van het Gezelschap.
Dat U deze gevoelens met ons moge delen!

J.P.I.Maas
president lustrumcommissie

ten geleide

— S. Gimignano Toren der Salvucci foto G. H. B. Kievits

De plaats van Stylos

Binnen de muren van de gemeenschap, die gevormd wordt door de Technische Hogeschool en al datgene, dat daarmee samengaat is na de tweede wereldoorlog *Stylos* een begrip geworden.

Immers, niet zolang na die oorlog is het een zelfstandige studievereniging geworden, die spoedig na zijn oprichting vele werkzaamheden aan de dag gelegd heeft; werkzaamheden, binnen het Gezelschap ontstaan, die nu naar buiten treden.

Om de betekenis en de plaats van de studievereniging aan te tonen zal het noodzakelijk zijn alle factoren te belichten, die bijdragen tot de vorming tot architect.

Door zijn noodzakelijke beperktheid en gebondenheid kan het programma van de Afdeling Bouwkunde in zekere zin niet méér geven dan een minimale hoeveelheid parate kennis, zo gecomprimeerd, dat deze theoretisch in vijf jaar op te doen is. Tegelijkertijd worden de in de student latent aanwezige kiemen van aanleg ontplooid en ontwikkeld. Ten einde tot zelfstudie te geraken is door de geboden stof een draad geweven — een richtlijn in zekere zin —, die het de student makkelijk maakt hiertoe inderdaad te komen.

De mate van intensief volgen van deze richtlijn en het zelf opstellen van nevenrichtlijnen bepalen in hoge mate het op vruchtbare wijze studeren; het studeren in de meest waarachtige zin des woords. Het enkel en alleen vergaren van kennis kan van de toekomstige architect slechts een technicus of kunstenaar maken, die nauwelijks oog en oor heeft voor maatschappelijke en culturele zaken.

De Studentenverenigingen enerzijds brengen studenten van verschillende milieus en van uiteenlopende geaardheid bij elkaar. Een dergelijke gemèleerdheid zal in vele gevallen tot een maatschappelijke vorming en verruiming leiden, die voor de toekomstige architect al even onontbeerlijk zijn als voor iedere andere academicus. Of de stempel, die door het bij uitstek technische milieu op de Bouwkundige Student gedrukt wordt de meest waardevolle is, is een vraag, die niet tot aller bevrediging beantwoord werd.

Anderzijds biedt het Studium Generale elk jaar weer een reeks uiteenlopende onderwerpen, die voornamelijk liggen op het terrein van de geesteswetenschappen. Veelal kan een dergelijke lezingencyclus door zijn beperkte omvang niet meer geven dan een inleiding en een reeks van fragmenten, doch vaak juist genoeg om aan de hand hiervan enigermate tot zelfstudie te komen.

De kans in het vak te verdrinken is voor velen groot; voor enkelen kan het vak zelfs opium betekenen, zonder dat men zich de gevolgen hiervan ten volle realiseert. Een dergelijke geestesgesteldheid kan alleen maar tot een grote eenzijdigheid leiden. De rol van de architect in het maatschappelijk bestel is zo alzijdig, dat men eerst dan een goed architect en mens kan zijn, indien men zich veelzijdig heeft weten te ontwikkelen.

Tussen de opleiding en studentenwereld bewegen zich onder anderen de studieverenigingen. *Stylos* is daar één van.

Laten wij voorop stellen, dat de studievereniging slechts bij de gratie van de werkzaamheid en de inventie van de leden kan bestaan. Dat het eerste nogal eens in gedrang komt met het programma en de onvermijdelijke examens, met de ouders, die snelle resultaten verwachten, en de gedurig dreigende militaire dienst valt te begrijpen.

Door de aard van de studie, in tegenstelling tot de andere Delftse opleidingen, is het contact bouwkundig student — Hoogleraar vrij groot; dit maakt, dat alleen in die gevallen, waar het om brandende kwesties van vérstrekkende aard op het terrein der studie gaat, overleg gepleegd wordt namens de studenten met de Hoogleraren. Immers, voor beide sferen is het gewenst de wederzijdse opvattingen en stromingen te kennen.

Zoals eerder vermeld mag van de kant van de Afdeling Bouwkunde slechts verwacht worden, dat hij een richtlijn geeft en minimum eisen stelt, terwijl hij het studeren in breder verband aan de student overlaat, in zekere zin van hem of haar verwacht.

Wanneer bepaalde, vaak zeer uiteenlopende onderwerpen grote of bijzonder grote aandacht vragen is het veelal de studievereniging die in de behoefte tracht te voorzien door lezingen te organiseren, die betrekking hebben op het bepaalde onderwerp.

Enkele jaren geleden was de belangstelling voor de industriële vormgeving zo hoog gestegen, dat een reeks voordrachten over dit onderwerp georganiseerd werd; de belangstelling bleek voortdurend zo groot te zijn, dat men uitsluitend van studerende zijde hier een blijvende taak zag voor de Afdeling.

Een bijzondere taak ziet het Gezelschap in het voorbereiden en organiseren van studiereizen naar het buitenland, ten einde de historische dan wel de moderne architectuur te bestuderen, waarbij echter het zwaartepunt vrijwel altijd op het terrein der architectuurhistorie gelegen heeft.

In het merendeel der gevallen wordt er met enkele Hoogleraren, Lectoren of afgestudeerden overleg gepleegd ten einde tot een zo effectief mogelijke route te komen, waarbij juist die plaatsen en streken in een schema bij elkaar gebracht worden, die een goed beeld vormen van een bepaalde architectuurstroming, streekarchitectuur of stijlperiode. Om de deelnemers een beeld van de architectuur van het land, dat bezocht zal worden, te geven, maakt een groep excursisten geruime tijd van te voren een studie. Het resultaat hiervan wordt gedocumenteerd en verschijnt als reisgids voor de deelnemers, de itinéraire, die buiten de Afdeling al enige bekendheid begint te verkrijgen (zie pag. 57 v.v.). Het organisatorische gedeelte van de reis berust eveneens in handen van enkele deelnemers. Wanneer men dus op weg gaat is helder en duidelijk vast komen te staan waar men op een gegeven dag is en wat men daar te zien krijgt. Tevens is bij de samenstelling van het reisschema rekening gehouden met het feit, dat velen schetsen of foto's willen maken.

Juist door het maken van studiereizen is men in de gelegenheid de kloof te overbruggen, die er bestaat tussen het „plaatje" en de theoretische verhandeling enerzijds

en het object in zijn ware gedaante en in zijn veelal karakteristieke omgeving anderzijds. Op deze manier krijgt de bouwkundige student een juist beeld van de architectuurhistorie en de klassieke vormentaal.

Zo maakte *Stylos* in de afgelopen vijf jaar vijf grote studiereizen, die elk een maand in beslag namen. Achtereenvolgens reisde men naar: Frankrijk, Engeland, Scandinavië, Italië en Spanje.

Enkele maanden na terugkomst wordt in de vorm van een algemene nabeschouwing en een tentoonstelling een résumé gegeven van de reisindrukken en de opgedane ervaringen. Vooral de tentoonstelling waaraan de uiterste zorg besteed wordt, kan de thuisblijvers een goed beeld geven van de ervaringen, die men opgedaan heeft in het land, dat bezocht werd. Als bijzonderheid mag hierbij vermeld worden, dat de opening van de tentoonstelling veelal plaatsvindt door de Ambassadeur of de Culturele Attaché van het betreffende land.

Uit de aard der zaak worden ook Nederlandse industrieën, die in nauw verband staan met de bouwerij en de interieurkunst enkele malen per jaar bezocht, waarbij men zich enig idee kan vormen van het fabricageproces en de toepassingsmogelijkheden van bepaalde bouwmaterialen; een harmonisch samengaan dus met het theoretisch constructieve onderricht en het practisch werk op een bouwwerk of op het architectenbureau gedurende de vacantiemaanden.

Een schetsexcursie gedurende enkele dagen onder de deskundige leiding van de Lector voor handtekenen en enkele assistenten brengt elk jaar een groep leden in dat deel van Nederland of het buitenland, dat volgens bepaalde maatstaven zoveel pittoresk schoon te bieden heeft, dat het de moeite waard genoemd wordt er schetsen te maken.

Een tentoonstelling van bescheiden afmetingen brengt de beste resultaten nog eens bij elkaar.

De bouwkundige studiekringen en disputen, die uiteenlopende onderwerpen in studie hebben, vormen sterk besloten groepen, die slechts nieuwe leden opnemen, die men daartoe geschikt acht. Elke groep heeft een Hoogleraar, die als mentor optreedt. Binnen eigen kring werpt een dergelijk dispuut zeer veel vruchten af. De voordrachten staan veelal op hoog peil en doordat afgestudeerden deel van de studiekringen blijven uitmaken bestaat er een waardevol contact tussen de architect, die in de practijk gerijpt is en de toekomstige architect. Over het algemeen geldt het als een eer in een dergelijke studiekring of dispuut opgenomen te worden.

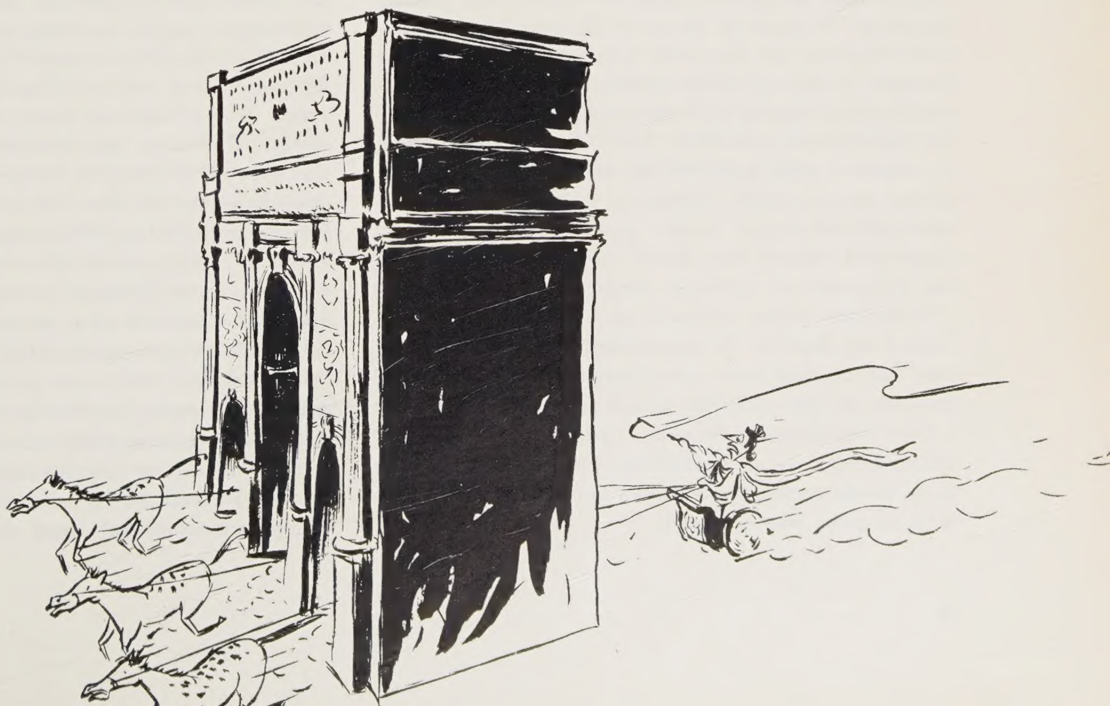
Contact met andere architectenopleidingen, met name het V. en H.B.O. van enkele steden is uiterst gering te noemen, ondanks de belangstelling, die men voor elkaars opleiding bezit. Een bijzonder plezierige en nuttige uitzondering op deze regel vormt het contact, dat bestaat tussen de vereniging van studerenden aan het V. en H.B.O. te Amsterdam, „de Poorters" en *Stylos*. Een veelal zeer waardevolle ontmoeting vindt van tijd tot tijd plaats in een van beide steden gedurende een weekend waarbij door deelnemers uit beide verenigingen gewerkt wordt aan een opgave van bescheiden schaal.

In het — voor de buitenstaander nogal vaak verkeerd begrepen — gecompliceerde studentenbestel heeft het bestuur van *Stylos* niet alleen een vrij grote inventieve taak, doch ook een representatieve functie te bekleden, die zowel binnen als buiten de studievereniging terrein vindt. Het zou echter te ver voeren om, waar het deze studentenaangelegenheid betreft in extenso uit te weiden.

Deze studievereniging, nu het Delftsch Bouwkundig Studenten Gezelschap *„Stylos"*, dat voor Januari 1947 deel uitmaakte van het Gezelschap „Practische Studie", voor die tijd de studievereniging van de civiele en bouwkundige studenten en opgericht 13 Februari 1894, gaat in Maart 1954 als onafhankelijke Studievereniging het 12e Lustrum herdenken.

Met gerechtvaardigde voldoening mag *Stylos* thans terugzien op de afgelopen zeven jaar, waarin een reeks van activiteiten wel overduidelijk aantoont, dat de zelfstandigheid van het Gezelschap geenszins ongerechtvaardigd kan worden genoemd.

E. Kramer

Het contact „Stylos" — „Poorters"

gezien in verband met de verhoudingen in onze hedendaagse architectengemeenschap

Architecten en zij die zich daartoe bekwamen, houden er merkwaardige gewoonten op na, in het bijzonder wat betreft de verhouding tot hun collega's. Het geschreven en gesproken woord in deze berust veelal niet op doorzicht van elkaars wezen en werk, doch op vele andere factoren, waarvan de achtergronden niet gemakkelijk te herkennen zijn en die bij aandachtige beschouwing toch vaak tot teleurstellende conclusie's leiden. Immers, de eerlijke critische geest in de goede zin van het woord blijkt maar zelden aanwezig te zijn en het begrip collegialiteit wordt verward met iets dat daar wel zwakjes op lijkt, maar blijkbaar niet zijn oorsprong kan vinden in een gevoel van eigen onafhankelijkheid.

Neemt men de pen op, dan is dat — en terecht — liever om te tekenen dan om te schrijven. Doch doet men dit laatste, dan is dat meestal niet om enige critiek uit te oefenen op collega's en werken van deze. Nee, „critiek" is sinds lange jaren een vergeten, vergeeld begrip geworden. Men volstaat er mee op een bepaalde manier uit te wijden over de prestaties van de ander. Men gebruikt daarbij schone woorden, zoals „eeuwig", „waarden" en andere cliché's; ook is het opvallend, hoe werkelijk belangrijke bouwwerken op één en dezelfde toonhoogte worden beoordeeld als de vele middelmatige publicaties. Weet men dan niet meer wat eigenlijk critiek is? Waar is de felheid toch, de directheid, de humor en vooral de oprechtheid waarmee wij onze collega's te lijf dienen te gaan? Als agressieve tegenstanders, maar ook als vrienden.

Er valt hierin een comfortabele slaperigheid waar te nemen en nog erger: een geest, die des te gevaarlijker is, omdat hij zo uitstekend gecamoufleerd wordt en men ternauwernood merkt hoe men zichzelf en anderen om de tuin leidt op een prettige, gemakkelijke wijze.

Liever dan in geschrift uiten wij echter onze mening mondeling. Wanneer dit gebeurt in een prettige, collegiale sfeer, zoals men die kent in de kleine kringen van diverse pluimage, is dit van groot belang voor de architectuur en het niveau, waarop de bouwmeester de wereld ontmoet. Het blijkt echter, dat velen onder ons hun stem liever op negatieve wijze gebruiken en het al eerder genoemde oordeel uiten op minder eervolle en voor hen gemakkelijke wijze, dat wil zeggen zonder gevaar voor tegenspraak. Angstvallig omzeilt men daarbij alle klippen en het is een kringloop van verveelde diplomatie geworden.

Een andere groep onthoudt zich bijna geheel van enig contact met anderen; de argumenten, welke deze mensen voor hun houding naar voren brengen, zijn bijna alle te herleiden tot een gevaarlijk gebrek aan energie en liefde.

Deze verschijnselen beperken zich niet tot bepaalde leeftijdsgroepen — zij ontwikkelen zich daarentegen juist in de gehele architectenwereld en de jongeren laten zich er al te graag mee besmetten.

Dit alles kan gevolgen hebben — heeft het zelfs al. Behalve dat het peil van onze bouwkunst er niet mee gebaat is, vertragen de genoemde verschijnselen onherroepelijk het proces, dat zal moeten leiden tot een architectenstand op hoog niveau en daarmee tot erkenning van deze architectenstand: de genoemde volgorde is de enig mogelijke, hoe graag men het ook anders wil zien.

Wij, studerenden, zullen ons hiervan terdege dienen te laten doordringen. Opdat wij al tijdens onze studie de stand van zaken in de architectenwereld, onze eigen wereld dus, doorzien. Opdat wij elkander en elkaars werk trachten te leren kennen en zullen ervaren, dat alleen dóór anderen heen het eigen werk op hoger niveau gebracht kan worden. Opdat wij tegenstand leren waarderen en er een meedogenloze zelfcritiek uit overhouden. Opdat wij voor altijd zullen weten, dat wij alleen in een hecht verband iets bereiken kunnen. Opdat wij tenslotte ook na onze studietijd klaar wakker zullen blijven.

Dit alles kan bereikt worden op verschillende manieren. Ten eerste door meer onderling contact, dus door een zo sterk mogelijk Corps- en Verenigingsleven. Ten tweede door voortdurende arbeid aan een selectie in eigen gelederen, o.a. door een niveauverhoging van onze studie. Beide wensen leven in de studentenkringen van de Delftse Bouwkundige Ingenieurs en in die van de V. en H.B.O.'s in Nederland. Nu is het niet toevallig, dat een van Nederlands oudste H.B.O.'s, de Academie van Bouwkunst te Amsterdam, al sinds jaren contact heeft met Delft en wel via „de Poorters" en „Stylos". Mag in groter verband het L.C.O. (Landelijk Contact Orgaan), de organisatie die de V.B.O.'s in Nederland overkoepelt, zeker niet ongenoemd blijven, een feit is het, dat de Poorters het contact met Stylos minstens zo belangrijk achten. Moge het zover komen, dat het L.C.O. van zulk een contact kan spreken — het zou waarlijk kunnen meewerken aan meer begrip onder de toekomstige architecten voor elkaar en, wat het belangrijkste is, het zou misschien ook kunnen bijdragen tot een selectie van de V.B.O.'s, iets waar wij, studerenden, reikhalzend naar uitzien.

De samenwerking tussen Stylos en de Poorters is niet zo jong; al jaren geleden werden er banden gelegd tussen de twee verenigingen en hoewel het contact zeer variërend van hoedanigheid is geweest, trok men toch telkens weer naar elkaar toe. Zo was daar de „Driedaagse bespreking van Wederopbouwproblemen" te Delft in 1946, waaraan deelnamen leden van het „Genootschap Practische Studie" (zoals Stylos toen nog heette) en de Poorters; in 1947 werden de banden nauwer aangetrokken en waren er o.a. prijsvragen voor een tuinderswoning en een gebouw voor kamermuziek; in 1948 volgde de prijsvraag voor het Studentenhuis te Wageningen. In deze prijsvragen bestreden Stylos en de Poorters elkaar met wisselend succes en in een bijzonder prettige sfeer. Tegen het einde van 1952 kwam het weer tot een ontmoeting tussen twee met goede voornemens bezielde Besturen. Hieruit volgde een uitwisseling van werk ter expositie en een onlangs gehouden schetsweekend te Delft. En nog meer dan een prijsvraag is een dergelijk studieweekend nodig om elkaar te leren kennen en om te ontdekken, dat de ideeën die men over elkaar heeft, meestal onjuist zijn. Tijdens dat laatste schetsweekend kreeg het woordje „Delft" een

geheel andere betekenis voor de Poorters en het begrip H.B.O. werd opnieuw geïnterpreteerd door de Stylos-gastheren. En juist omdat de samenhang in een Studentenvereniging uiteraard dynamisch is, dienen wij zulke contacten zo stevig mogelijk door te geven aan volgende generaties van studenten.

Bij ieder soort van contact merken wij, Poorters, op, dat wij reden hebben, de Stylos-collega's te benijden en wel

omdat zij meer eruditie hebben;

omdat zij zich volledig op hun studie kunnen concentreden en niet als wij zozeer te kampen hebben met een chronisch tijdgebrek;

omdat zij colleges kunnen volgen, welke wij moeilijk kunnen krijgen;

omdat zij in de gelegenheid worden gesteld zulke bijzondere studiereizen te ondernemen;

omdat zij uitnodigingen ontvangen voor buitenlandse prijsvragen en studiebeurzen.

En wij weten ons op andere punten in het voordeel:

omdat wij in teams college architectonisch ontwerpen krijgen en daardoor zoveel meer van elkander leren in een openhartige sfeer;

omdat wij zovele verschillende docenten daarbij krijgen toegewezen;

omdat wij het voorrecht hebben, dagelijks uit de practijk te leren;

omdat wij college krijgen in een cultuurcentrum als Amsterdam en

omdat wij dus zoveel meer contact hebben met andere Kunststuderenden.

Welke opleiding zou er beter zijn? Wij weten het antwoord niet. Vele architecten hebben daaromtrent vastomlijnde ideeën, maar wanneer we de resultaten bezien bij de grote figuren uit onze bouwwereld, dan lijken die vaststaande meningen geen conclusies uit de feiten. Ik geloof dat de verhouding ligt zoals ze in het boven reeds genoemde weekend tot uiting kwam: Prof. v. d. Broek, onder wiens buitengewone leiding deze samenkomst plaats vond, beoordeelde tezamen met Architect D. Zuiderhoek de ontwerpen en het gemiddelde van de gegeven cijfers bleek practisch gelijk te zijn voor Stylos en de Poorters.

Er zijn mensen in onze bouwwereld, die gaarne een zogenaamde ,,kloof" willen aanwijzen tussen de Ingenieurs en de H.B.O.-ers; in het verleden is zelfs getracht, zulk een kloof te ontwikkelen. Welnu, een feit is het, dat tussen de nu studerende jonge architecten geen enkele kloof bestaat, maar hoogstens een gezonde rivaliteit. Ware er geen ,,Stylos" en was er geen Poortersgemeenschap, dan zou het er echter inderdaad slecht uitzien, want de leiding van onze studieinrichtingen laat het contact wel geheel en al aan de studenten over.

Het is van groot belang, op geen enkele wijze de mogelijkheid open te laten voor vervreemding, hoe moeilijk ook de omstandigheden van tijd en afstand mogen zijn. Ook een enkele samenkomst kan al heel veel betekenen, al was het alleen al om de ontdekking van iedere bezoeker, dat die anderen, die op zo'n totaal andere wijze opgeleid worden voor architect, ook al met precies dezelfde problemen rondlopen als hijzelf; hij ontdekt er dat dat vreemde gevecht met de eigen tijd er ook voor die anderen is; dat de bijna tastbare spanning, die er nu tussen de polen van wetenschap en kunst heerst ook daar door enkelen gevoeld wordt; dat de hevige wijziging van begrippen als Ruimte en Tijd ook bij de anderen wordt ervaren. En mocht er zo'n delicaat onderwerp aangeroerd worden als ,,onderwijsvernieuwing" — wel, dan blijkt er een haast broederlijke eensgezindheid te bestaan tussen de twee groepen. Dit moge dan gedeeltelijk een antwoord zijn aan diegenen die zoveel afstand tussen ons plegen te zien.

Het belang van Studentengenootschappen als Stylos en de Poorters blijkt hier weer uit op overtuigende wijze. De hierboven beschreven banden zouden nooit kunnen worden gelegd, indien Stylos en de Poorters niet bestonden. Wat Stylos is en doet, zou kunnen blijken uit dit Forumnummer. Wat echter vergeten zou kunnen worden is iets, wat alleen een lid van een bevriende vereniging kan zeggen: Stylos heeft een sfeer van gastvrijheid en hartelijkheid die altijd weer bijzonder prettig aandoet en die wij nog lang hopen te ervaren. Dit is iets wat het bestaan van een dergelijk Genootschap nog veel waardevoller maakt. Wij willen hier dan ook onze grote waardering, ook op vele andere punten, voor Stylos uitspreken en bij dit Lustrum onze hartelijke gelukwensen aanbieden — dat Stylos ook in de toekomst een intensief en brilliant bestaan moge hebben.

Hiermee zou deze beschouwing kunnen eindigen, ware het niet, dat als uitgangspunt werd gekozen de verhoudingen in de hedendaagse architectenwereld. Het contact Stylos—Poorters blijkt in dit verband van groot belang te zijn. Er staat veel op het spel. Willen wij ooit het peil van de architectuur in Nederland verhoogd zien, dan zullen er uitsluitend ,,architecten" dienen te zijn en niet daarnaast nog velen, die zich zo ten onrechte noemen. Dit zal in de eerste plaats dienen te ontstaan door de opleidingen tot architect te verbeteren. Hier is en wordt al veel aan gedaan; er zal echter meer moeten gebeuren: de basis van de opleidingen zal tenslotte toch weer moeten veranderen. In de tweede plaats zullen wij er met alle kracht naar dienen te streven, dat de verschijnselen, in aanvang genoemd, worden teruggedrongen. Wij kunnen daarvoor zorgen, al zal het niet in korte tijd gaan. Wij hebben de middelen in handen en moeten ze gebruiken: het contact tussen Stylos en de Poorters is één van die middelen. Wij dienen te streven naar meer openhartigheid, oprechtheid en collegialiteit, gebaseerd op een eigen onafhankelijkheid. Want zonder dit laatste kan geen kunstenaar iets creëren wat, uit de eigen tijd voortgekomen, toch uiteindelijk boven die tijd zal blijken te staan.

Onno Greiner

Excursies

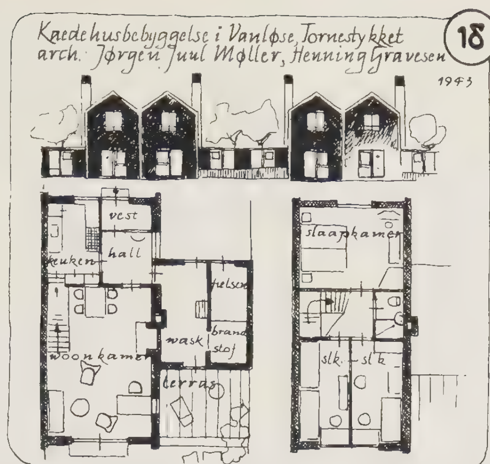
Onder de activiteiten, die door het D.B.S.G. *„Stylos"* ontplooid worden, nemen sedert de oorlog de binnen- en buitenlandse excursies wel de belangrijkste plaats in. Met het voorbeeld van enige vooroorlogse studiereizen voor ogen, is men in 1946 begonnen met het voorbereiden van een reis naar Noord- en Midden-Frankrijk op zeer bescheiden schaal. De tocht werd ondernomen met een, naar tegenwoordige maatstaf gemeten, vrij primitieve autobus; om de kosten te drukken vond het overnachten steeds in tenten plaats. In tegenstelling tot de beperkte middelen, die de grondslag vormden voor de technische uitvoering van de excursie, stond de groots opgezette wetenschappelijke voorbereiding. Het enthousiasme van de deelnemers, die na een vijfjarige vrijheidsberoving de mogelijkheid zagen, om weer contact te krijgen met de grootse architectonische voortbrengselen in Frankrijk, was de basis voor een uitgebreide voorstudie. De resultaten van dit werk werden vastgelegd in een reisgids, die onder de naam van itinéraire, het prototype is geworden voor nog een tiental van dergelijke gidsen, samengesteld voor het gebruik op de latere studiereizen. Hierdoor is *Stylos* in het bezit gekomen van een vrijwel volledig overzicht van zowel de oude als de moderne architectuur in West-Europa. Dat deze verzameling naam heeft gekregen blijkt wel uit de vele verzoeken, van architecten, om een exemplaar als handleiding voor een buitenlandse reis.
Bij de samenstelling van een itinéraire wordt, behalve van bestaande litteratuur, gebruik gemaakt van op vroegere reizen verkregen gegevens; meestal wordt de gids na afloop van de excursie herzien en aangevuld. Door de hier geschetste manier van voorbereiding worden de toekomstige deelnemers al enigszins vertrouwd gemaakt met de te bezichtigen materie, terwijl ook een studiesfeer geschapen wordt, die de gedachte aan een vacantietrip zonder meer, uitsluit.

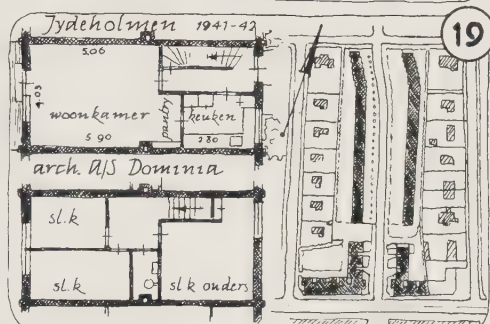
De organisatie van de Franse excursie in 1946 is een voorbeeld geworden voor een groot aantal buitenlandse en kleinere binnenlandse reizen, met dát verschil, dat men het overnachten in tenten heeft vervangen door het iets comfortabeler verblijf in jeugdherbergen of kloosterscholen.

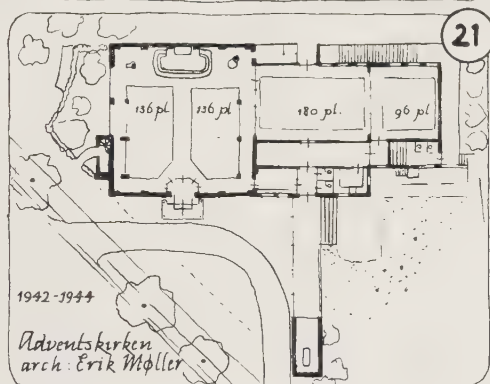
In de eerste jaren van deze vorm van activiteit van *Stylos*, die gezien moet worden als een poging, om de stof, behandeld op de aesthetica- en architectuurgeschiedenis-colleges nader te illustreren, viel het moeilijk na te gaan, wat de practische uitwerking van de reizen inhield. Nu, zeven jaar na de eerste onderneming op dit gebied, is het mogelijk, hierover verschillende opvallende feiten te constateren.

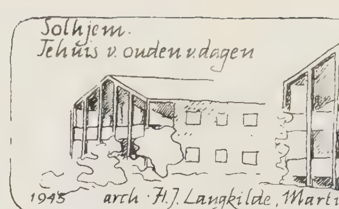
In de eerste plaats is van groot belang de mening van de afgestudeerden. Hier blijkt, dat de excursies wel de hoogtepunten van de studie gevormd hebben. Waar het in de opleiding voor bouwkundig ingenieur verplichte practisch werk vooral voorziet in het opdoen van ervaring op constructief gebied, vervullen de excursies hier een taak op aesthetisch en cultureel gebied. Door de aard van de onderwerpen is deze taak veel moeilijker maar even noodzakelijk; immers de aesthetische problemen zijn veel minder exact dan de constructieve. Bovendien blijven gebouwen in het buitenland, die op de colleges als voorbeeld gesteld worden, steeds een vaag begrip voor de toehoorders. Alleen het bezichtigen laat een duidelijke omschrijving omtrent de waarde van een monument op het gebied van ruimtewerking of materiaalgebruik toe. In verband hiermee wordt er dan ook zoveel mogelijk naar gestreefd, dat de excursie onder leiding van een hoogleraar staat. Er wordt de deelnemers geleerd, hoe men bouwwerken moet bezichtigen, door de nadruk te leggen op vormen of details; men gaat vergelijkingen trekken, met wat op een bepaald gebied in Nederland gebruikelijk is. Het een en ander wordt zoveel mogelijk vastgelegd in schetsen of op foto's.

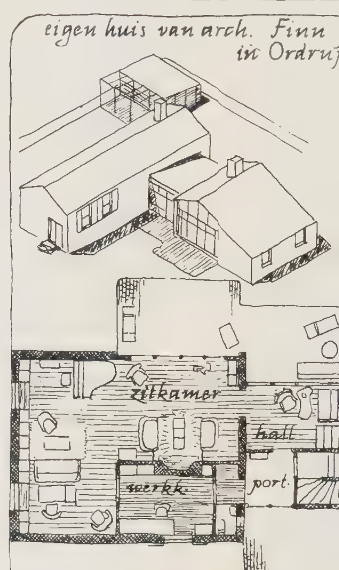
Het zijn vooral de meest eenvoudige onderwerpen, die de aandacht vragen, zoals een bepaalde dakbeeindiging of een muurbehandeling. Men is in Nederland gewend geraakt aan een bepaalde, vaak door de traditie gemaakte visie op deze problemen. In het buitenland, waar andere materialen gebruikt worden en de eisen toch vaak dezelfde zijn, ontmoet men oplossingen, die meer elementair en minder gecompliceerd zijn. Dit trekt vooral de aandacht bij de gewone dorpswoningen in Spanje

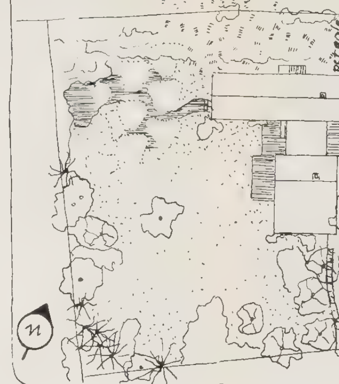

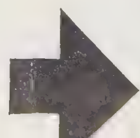

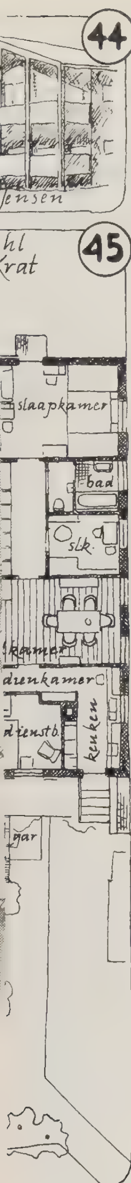

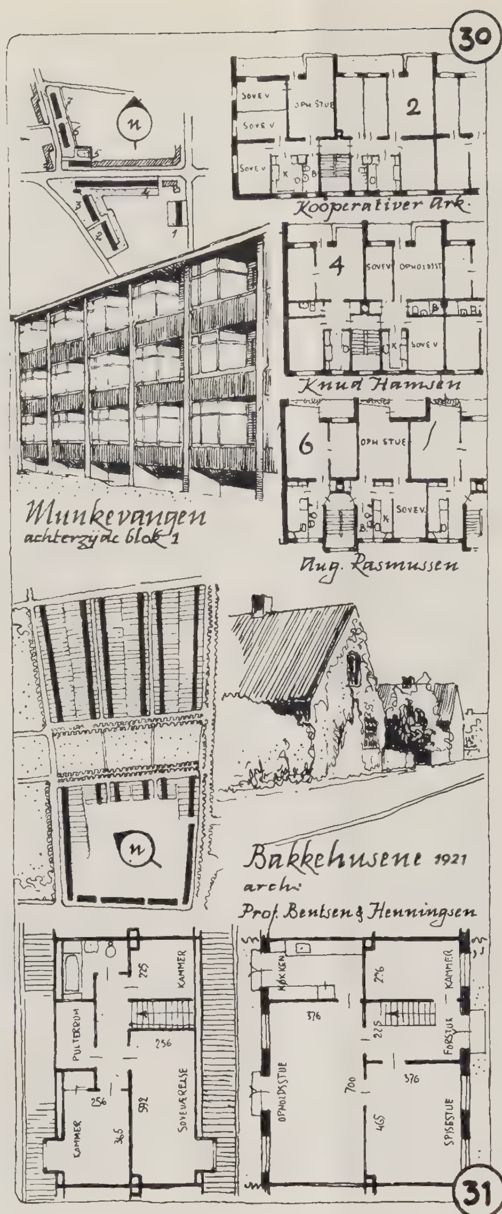

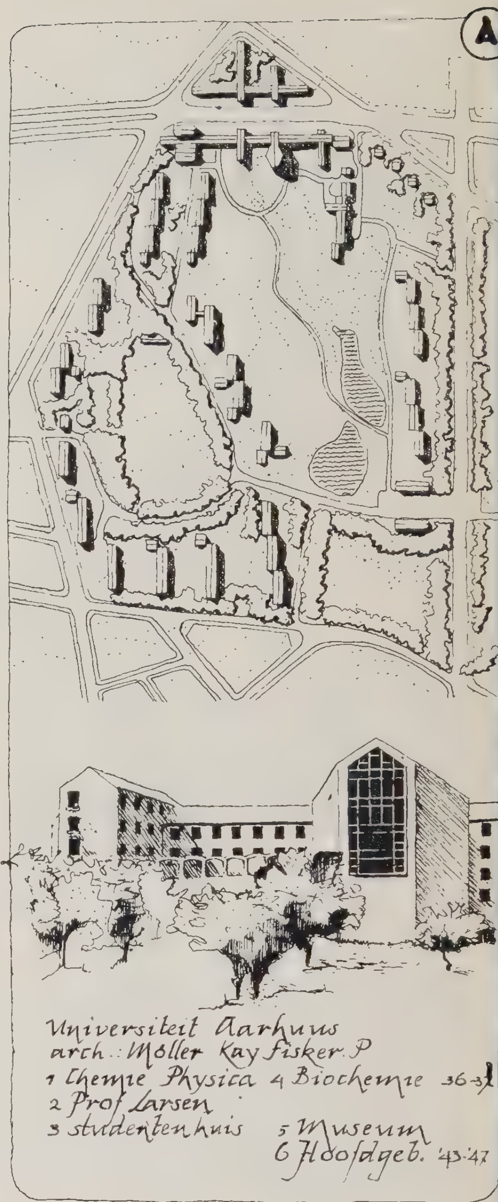
itiné

De afbeeldingen — op 2/3 ware grootte — zijn willekeurige bladzijden uit enige reisgidsen, gemaakt in het kader van de

raire

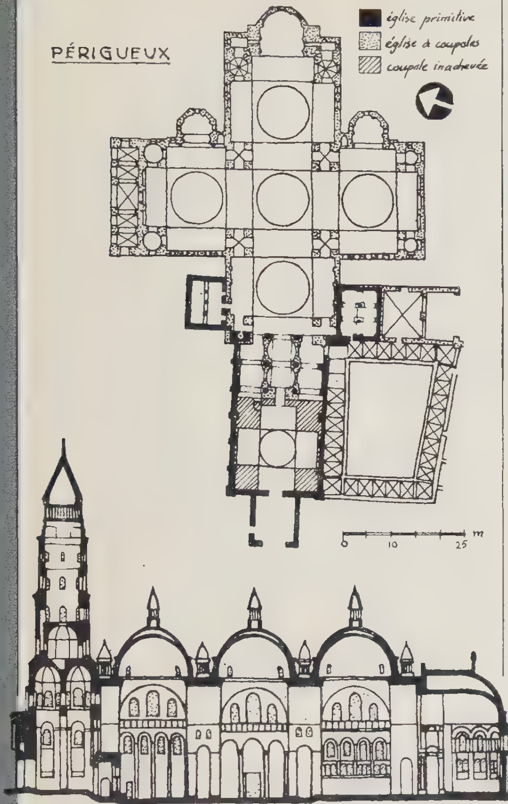
Leden van het Delftsch Bouwkundig Studenten Gezelschap „Stylos" maakten studiereizen naar

Frankrijk in 1946
Denemarken en Zweden in 1947
Italië in 1948
Zuid Frankrijk in 1949
Kopenhagen in 1949
Midden Frankrijk in 1950
Italië in 1950
Denemarken in 1950
Engeland in 1951
Frankrijk (schets-excursie) in 1952
Scandinavië in 1952
Italië in 1952
Spanje (vóór-excursie) in 1952
Spanje in 1953

Voor 1954 staan op het programma Griekenland en de moderne architectuur van Frankrijk, Italië en Zwitserland

PÉRIGUEUX

<u>Abbaye bénédictine de Saint-Front</u>

Église (cathédrale actuelle) : grande église à coupoles disposées en croix grèque, construite entre 1120 et 1160 environ en arrière des restes d'une basilique consacrée en 1047, dite église latine, sur six piliers de laquelle a été élevé le clocher. Cloître des XIIe, XIIIe et XIVe s. (musée lapidaire) Très restaurée (1852-1901)

<u>Cathédrale St-Étienne</u>, coupoles, vers 1160

<u>Musée du Périgord</u>, collections préhistoriques, gallo-romaines etc.

LES EGLISES A COUPOLES DE L'AQUITAINE

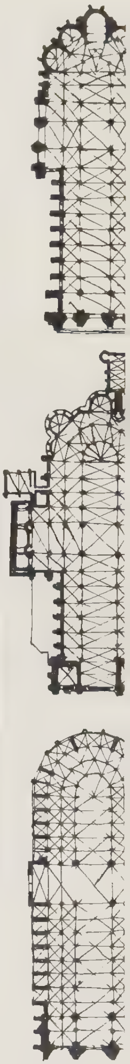
DEPUIS LES TEMPS PRÉHIStoriques on voûtait en Aquitaine des abris circulaires (Cabanes, Casello's) de la population agricole par moyen des encorbellements Matériaux : des morceaux calcaires stratifiés

Les croissades et les voyages commerciaux apportaient la connaissance de l'architecture Byzantine. On reproduisait la forme de la coupole Byzantine sans comprendre la conception, géométriquement et constructivement si pure. On essayait imiter cette forme ci aussi mieux que possible d'après sa technique du pays, guidé par son intuition constructive. On voyait la possibilité de voûter des portées beaucoup plus vastes d'une façon plus belle et techniquement meilleure, sur le plan traditionnel. l'Eclairage était mieux aussi

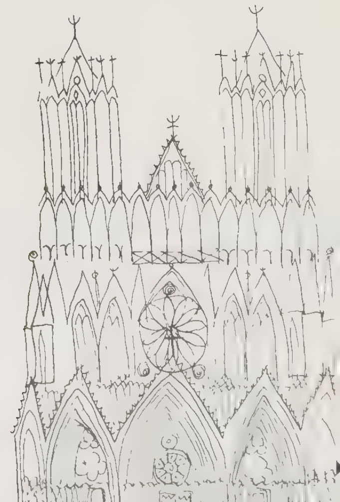
Caractéristique pour la coupole aquitaine sont la coupe non circulaire et l'arc-doubleau brisé.

<u>Les églises dans la région Albigeoise</u>. <u>La période Romane</u> n'a pas montrée un développement plus que le type carolingien. Petites églises du type basilicale avec petit transept, nefs collaterales, 3 absides. Aucune église ne possède tous ces éléments-ci. Sculpture du „style méridional". <u>La période gothique</u>. Type de la Cathédrale d'Albi. — <u>Les églises de pélérinage</u>. Type auvergnat, adapté aux demandes d'une église de pélérinage: trois ou cinq nefs de grande dimension, choeur avec déambulatoire aux chapelles rayonnantes, des galeries hautes, des voûtes en berceau. Sculpture du „style méridional."

Toulouse.
Conques.
Figeac.

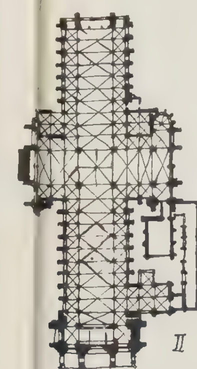

London

I

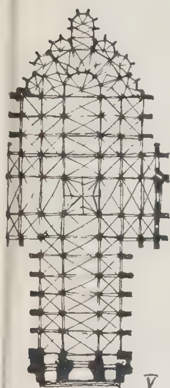
UN COMPARAISON
ETRE LES PLANS
DE GRANDES
CATHEDRALES

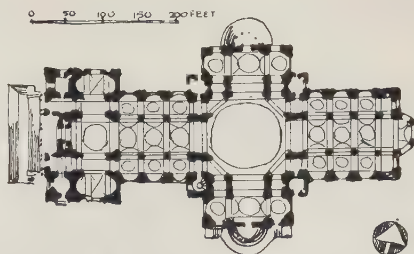
- I Ch. de Reims
- II " Laon
- III " Chartres
- IV Nre-Dame à Paris
- V Ch. de Amiens

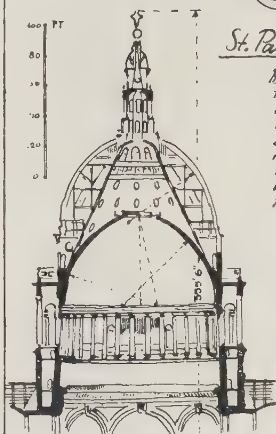
Les echelles ne sont pas les mêmes!

III

IV

St. Paul's cathedral.

Built in the site of the mediaeval cathedral, severely damaged by the great fire of 1666. Designed by Sir Christopher Wren, whose original plans were much more centralised. Begun 1675, completed 1710.

Wren's churches

Some of the steeples of the Wren-churches, which were originally 52.

LVCCA
1. Duomo
2. S Giovanni
3. Palazzo Provinciale
4. S. Michele
5. S Romano
6. S Frediano
7. anfiteatro

Prato

Duomo romanico, con pulpito esterno di Do

Santo Maria delle Carceri. cominciato nel 1485 da Guiliano d sangallo. (pianta p 14)

Lucca

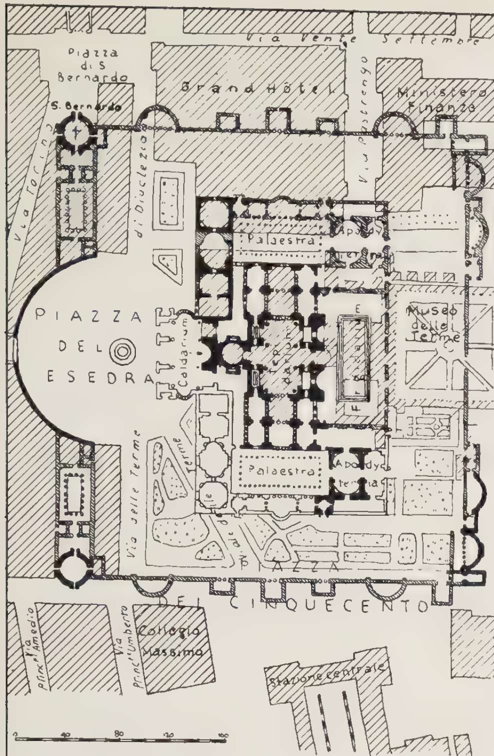
Duomo romanico toscano e gotico

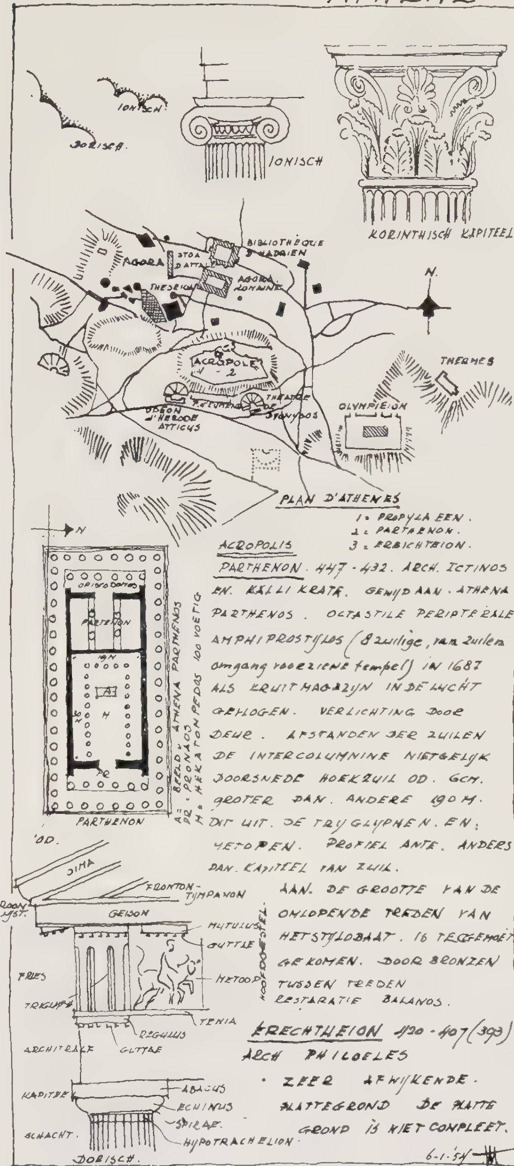
San Michele. " " "

San Frediano. " " "

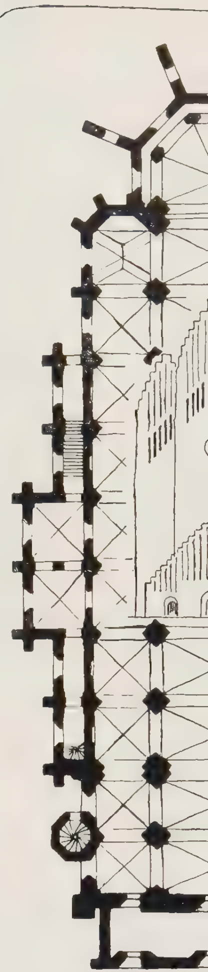

Bladzijde van de Griekse itinéraire, die samengesteld is ten behoeve van een studiereis naar Griekenland.

S. Maria Assunto Torcello

foto A. van Gelderen

foto J. J. Raue

Celada del Camino

en Italië, die geheel zijn aangepast aan de natuurlijke omstandigheden, zoals het warme klimaat, met het felle licht en het vrijwel ontbreken van water. Een en ander heeft tot resultaat een woning, die niet, zoals in Nederland, het product is van een industrialisatie-proces, doorgevoerd in de architectuur. Het opvallende is, dat vooral de pas afgestudeerden behoefte hebben, om naast hun dagelijkse gejaagde practijk kennis te nemen van de spontane voortbrengselen, zoals die speciaal in de zuidelijke landen voorkomen. Er worden excursies op eigen initiatief georganiseerd, die een getrouwe copie zijn van wat *Stylos* in de studietijd op dit gebied heeft gedaan. Ter vermijding van eenzijdigheid of zekere verstarring in de hedendaagse bouwkunst is dit verschijnsel zeker van groot belang.

Hetzelfde geldt voor de waarde van een excursie op stedebouwkundig gebied.

Een geheel ander aspect van de studiereizen is de invloed op de onderlinge samenwerking van zowel studenten als afgestudeerden. Er blijkt vaak een basis te zijn gelegd voor een vooral na de studie van groot belang zijnde band tussen de vroegere deelnemers; de ook op het gebied van de architectuur zo noodzakelijke samenwerking in groepsverband wordt er door bevorderd. Hierdoor heeft *Stylos* niet voor niets de naam gekregen van een studievereniging, die onder de andere vakverenigingen een geheel aparte plaats inneemt.

Voor de studenten zijn twee vaak op de reis ter sprake komende onderwerpen van groot belang: de ontwikkeling van het kwaliteitsgevoel en het begrip voor de ruimtewerking van bepaalde bouwmassa's speciaal ten opzichte van de landschappelijke omgeving. Nergens is dit duidelijker tot uiting gekomen dan tijdens de in de zomer van 1953 naar Spanje ondernomen reis. Temidden van een architectuur, die over het algemeen sterk aan de menselijke schaal is aangepast, waarschijnlijk als reactie op de grootse natuur, trof men het door Philips II te El Escorial gestichte klooster aan. Dit monument maakt door de geweldige massa en de grote schaal de indruk, weinig meer met de menselijke verhoudingen gemeen te

Salzburg.
1949.
Kornélnak
szeretettel
Dini

Tekeningen van Polgar

Stockholm
Koninklijk Paleis

hebben. Dit is iets, wat in Italië vrij algemeen is, in Spanje echter vormt het een uitzondering. Het gebouw staat sterk onder Italiaanse invloed. Dit schaalcontrast heeft hevige discussies tot gevolg gehad, die zeker nooit ontstaan zouden zijn als resultaat van het vertonen van een aantal lantaarnplaatjes.

Het gevoel voor een juist gebruik van materialen en een daarmee samengaand kwaliteitsgevoel worden vooral ontwikkeld bij bezoeken aan Italië en de Scandinavische landen. Speciaal in de laatstgenoemde gebieden wordt zeer veel aandacht besteed aan een doelmatige constructie; omdat de vaklitteratuur op dit gebied in Nederland zeer schaars is, kan van deze materie op géén andere wijze kennis worden genomen dan door middel van een studiereis.

In Italië trekt zowel bij historische als bij moderne bouwkunst het gebruik van kostbare marmer- en andere steensoorten de aandacht. Waar Nederland door het ontbreken van deze materialen in eigen bodem min of meer gebonden is aan het gebruik van baksteen, heeft het veel waarde, om de mogelijkheden met deze andere steensoorten in de practijk te zien.

Ook is het opvallend, wat vooral in Spanje en Italië bereikt wordt met kiezelsteentjes en steenrestanten in straatpatronen en vloeren van openbare gebouwen. Hier kan Nederland zeker een voorbeeld aan nemen, er is in dit land met de beschikbare materialen nog niet bereikt, wat mogelijk is.

De tijdens een excursie door de deelnemers opgedane ervaringen worden aan elkaar getoetst tijdens de nabesprekingen onder leiding van de hoogleraar. Vaak komt tot uiting, hoeveel behoefte er bestaat aan deze vorm van gedachtewisseling, die verder gedurende de cursus niet mogelijk is.

De definitieve verwerking van het door de excursie voortgebrachte studiemateriaal geschiedt in de vorm van een tentoonstelling, terwijl minder bekend is, dat veel foto's en opmetingen gebruikt worden als collegemateriaal. Het in verteerbare vorm opstellen van foto's en schetsen vergt van de deelnemers een grondige studie van wat onderweg bezichtigd is; deze studie zal meestal in kringverband moeten plaatsvinden. Het gaat hier vooral om het tekenen van verduidelijkende plattegronden, doorsneden of om het maken van maquettes. Ook hier is de uitwerking van de reizen groter, dan oorspronkelijk voorzien was: de studiekringen blijken dikwijls een veel langer leven te hebben dan alleen de tijd van enige maanden na afloop van de tocht.

Het is in de loop van de jaren noodzakelijk gebleken, de activiteiten van *Stylos* uit te breiden tot het terrein van de binnenlandse reizen. Met de in het buitenland opgedane ervaringen hebben de diverse reisleiders zowel moderne objecten als historisch bekende steden voor de deelnemers duidelijk gemaakt. Het maken van architectuurschetsen is hier vooral in hoge mate door bevorderd.

Uit de hierboven opgenoemde aspecten blijkt duidelijk, welke plaats de excursies in de opleiding voor bouwkundig ingenieur innemen. Het is te hopen, dat *Stylos* zijn activiteiten op dit gebied zal kunnen voortzetten, ondanks de steeds groter wordende financiële moeilijkheden van zowel de deelnemers als het Gezelschap zelf.

Dit artikel is het resultaat van besprekingen tussen afgestudeerden en studerenden.

J. J. Raue

Want Hollanders moeten reizen en trekken, om hun rol in de wereld naar vermogen te kunnen vervullen. In deze Pays-Bas (bas, très bas, zei Erich Wichmann) moet, wegens de steeds dreigende vermuffing en vochtigheid, de boel goed openstaan en doortochten, en sinds heugenis trokken kunstenaars en kooplieden op de horizon af, tot ons voordeel en bate.

Arthur Staal
in Forum 2/3-1947 bladz. 62

Op zoek naar Duarte de Mondego, architect en constructeur aan het hof van Hendrik de Zeevaarder!

Onderstaand artikel is het resultaat van een reis naar Portugal en de lezing van de ook verder genoemde studie van Pierre Calamisse, welke beide zaken er toe bijdroegen de belangstelling van de schrijver voor de figuur van Duarte de Mondego in hoge mate te wekken.

Naarmate men zich bewust wordt van de motieven en oorzaken die de hedendaagse architectuur tot gevolg hadden is men ook het verleden vanuit een nieuwe gezichtshoek gaan zien. Zo langzamerhand wordt de stelling wel algemeen aanvaard dat ieder tijdperk zijn eigen geschiedenis schept en dat de geschiedschrijving in hoge mate beïnvloed wordt door de belangstelling en levenshouding van de geschiedschrijver en zijn tijdgenoten. Zonder verder op dit interessante en niet in enkele zinnen uit te putten onderwerp in te gaan mag men aannemen dat het geen toeval is dat juist nu de aandacht valt op personen en stromingen in het verleden die voordien aan de schaduwzijde der historie verborgen bleven.

Zo belichtte reeds enige tijd terug Alberto Sartoris in zijn „Encyclopaedie de l'architecture moderne" enige personen uit de geschiedenis die reeds de functionele architectuur gepredikt zouden hebben. Waarbij hij terug ging tot ± 1700.

Een nog belangwekkender voorbeeld van een opnieuwe-wijze-bezien van de historie is de poging die Giedion in zijn boek „Space, Time and Architecture" doet om de wortels bloot te leggen van wat voor hem de essentie der moderne architectuur is. Doch het is niet noodzakelijk dat bepaalde schrijvers er zich werkelijk toe zetten een persoonlijke visie op de historie te geven. De bepaalde gezichtshoek van waaruit wij onze belangstelling op het verleden richten doet vanzelf zekere, wellicht reeds lang bekende feiten meer relief krijgen en zo kan het gebeuren dat men met verrassing personen en verschijnselen ontdekt die zich uitzonderlijk origineel en belangwekkend voordoen maar echter tot nu toe geheel over het hoofd schijnen te zijn gezien. En ten onrechte is men geneigd meewarig het hoofd te schudden over zoveel domheid en gebrek aan inzicht bij onze voorvaderen. In dit opzicht is de sterk verlevendigde belangstelling voor de Franse architect Ledoux na anderhalve eeuw misprijzen te begrijpen al is het wellicht niet nodig instemmend te knikken wanneer een enthousiast biograaf hem „le premier bâtisseur moderne" noemt.[1])

Ofschoon het dus een hachelijke onderneming is in dergelijke naspeuringen te snel uit te roepen dat men met voorvechters van een nieuwe tijd te doen heeft is het zeer interessant waar te nemen hoe de westerse mens, in zijn rusteloos zoeken naar nieuwe mogelijkheden, meermalen op paden is afgedwaald die onbegaanbaar bleken maar die nu, eeuwen later, tot de grote verkeerswegen van ons streven zijn uitgegroeid. Met verbazing zien wij nu

soms nog de sporen van hen die er lang voor ons vergeefs hebben gedwaald.

Bovenstaande bespiegelingen kan men als een reactie beschouwen bij het overzien van de schaarse gegevens omtrent een figuur die, hoe weinig wij ook van hem weten, ongetwijfeld een originele en interessante persoonlijkheid moet zijn geweest. De Portugees Duarte de Mondego die als architect en constructeur in opdracht van Hendrik de Zeevaarder werkzaam was. Alles wat over hem bekend is staat in een drietal geschriften van tijdgenoten. Alle drie auteurs noemen hem terloops; hoewel de laatste, de jonge edelman Alvarez da Minho, in zijn reisaantekeningen uitvoerig blijk geeft van zijn bewondering voor de veel oudere De Mondego.

De verdienste van de schrijver Pierre Calamisse is dat hij, toen hij bij zijn studie over het Portugal van de XVe eeuw[2]) de betreffende documenten raadpleegde, de drie bronnen naast elkaar legde en in een kort hoofdstuk de persoon van Duarte de Mondego in het beeld van de Portugese XVe eeuw trachtte te plaatsen. Hij verklaart hierbij dat geen persoonlijke geschriften of tekeningen van De Mondego bewaard zijn gebleven. Bij navraag te Lissabon, waar twee der drie bekende bronnen bewaard worden en waar de Comissão do Infante D. Henrique van het Aardrijkskundig Genootschap te Lissabon bezig is een complete biografie van Hendrik de Zeevaarder samen te stellen, bleek een dergelijke persoonlijke nalatenschap ook onbekend.

Wellicht komt bij een verdere navorsing van het historisch terrein wat meer over Duarte de Mondego aan het licht. Tot zolang moeten wij ons tevredenstellen met de bovengenoemde bronnen.

Alvorens ons rechtstreeks tot ons onderwerp te wenden is het noodzakelijk een en ander te belichten van het décor waarvoor hij zich bewogen heeft. De XVe eeuw is in het verhaal van de Europese samenleving ongetwijfeld rijk aan een grote verscheidenheid aan belangrijke

1) Marcel Raval et J. Ch. Moreux: Claude Nicolas Ledoux, architecte du Roi, 1736—1806. A.M.G. Paris 1945.

2) Pierre Calamisse. L'Origine de la Renaissance à Portugal. Libreria Hachette S.A. Buenos Aires 1938.

gebeurtenissen. De bloei van het Bourgondische rijk, het optreden van de maagd van Orleans, de slag bij Azincourt en de verbranding van Johannes Hus tijdens het Concilie van Constanz zijn daarvan slechts enkele, misschien het meest in het oog lopende facetten. In Italië was het bewind Cosimo de Medici het symbool van de komende vloedgolf der renaissance en in het noorden toonde zich reeds het eigen accent der lage landen in het werk van de Van Eycks en Van der Weyden. Het was echter in Portugal dat de grondslag werd gelegd voor de komende ontginning van de onbekende aardbol door de westerse mens en dit was in hoge mate het werk van de Infante D. Henrique.

Hendrik de Zeevaarder heeft zich slechts tweemaal in zijn leven op zee begeven. Beide malen om oorlog te voeren tegen de Marokkanen. De rest van zijn leven heeft hij doorgebracht in een rusteloos ijveren voor het vinden van een weg ten zuiden om Afrika en in het zoeken naar meerdere kennis omtrent zee en zeevaart. Als vierde zoon van Koning João I kwam hij nimmer in aanmerking om op de troon geroepen te worden, hetgeen hem wellicht nooit gespeten heeft. Zijn leven wijdde hij aan zijn enige hartstocht: de scheepvaart.

Steeds weer zond hij schepen uit, waarvan de kapiteins slechts één opdracht meekregen: zo ver mogelijk naar het zuiden te varen.

Hij stimuleerde de bouw van nieuwe scheepstypen die die de oceaanstormen konden doorstaan en ontwikkelde de kennis der navigatie zonder welke de triomfen van Vasco da Gama, Columbus en Magelhaen onmogelijk geweest zouden zijn. Tragisch genoeg heeft hijzelf geen dezer grote successen meegemaakt. Hij stierf in 1460, verarmd door de enorme onkosten die zijn ondernemingen met zich meebrachten ondanks de enorme sommen gelds die het grootmeesterschap van de Christusorde en de ontwikkeling van reeds ontdekte eilanden hem opbrachten.

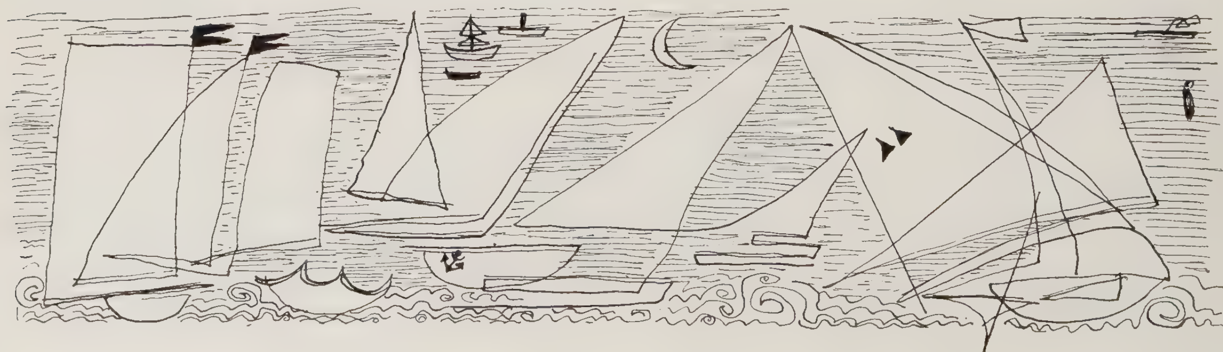
De zuidelijkste punt van het Iberisch schiereiland is kaap Sao Vincente. Op deze rotsige uithoek, uitziende over de onmetelijke en onbekende oceaan, bouwde Hendrik Sagres. Het stadje waar hij een observatorium en een zeevaartschool liet bouwen en waar hij zijn steeds groter wordende kaartenverzameling onderbracht. De haven van Lagos iets meer ten Oosten liet hij verbeteren en uitbreiden. Van daar uit vertrokken de vele schepen door hem uitgezonden op zoek naar onbekende gebieden. Op deze uithoek trok de Infante zich meer en meer terug en daar verzamelde hij een groot gezelschap van wiskundigen, sterrekundigen, avonturiers, zeelieden en kaarttekenaars om zich heen. Het is in dit bonte gezelschap om de Infante, dat vermoedelijk vanaf 1543 Duarte de Mondego zich heeft bevonden.

De eerste maal dat Duarte de Mondego genoemd wordt is wanneer de chroniqueur Zurara aan wie wij ook zoveel informatie omtrent de Infante danken, hem noemt in verband met de bouw van Sagres en de verbetering van de haven van Lagos in 1443. Zurara noemt enige namen van bouwmeesters die bij de bouwplannen betrokken waren. Vier hiervan zijn vrijwel nietszeggend en voor dit artikel van geen belang, de vijfde is de naam Duarte de Mondego. „De bouwmeester Duarte de Mondego, die de koning João reeds tevoren had gediend." Uit deze toevoeging van de schrijver kunnen wij afleiden dat de bouwmeester geen onbekende was. En dat het ongetwijfeld vroegere verdiensten geweest moeten zijn die Hendrik er toe bracht hem met een deel van de werkzaamheden te belasten. Wat hij er precies gedaan heeft kunnen wij slechts gissen. De chroniqueur was slechts geïnteresseerd in de wonderbare ontdekkingen van zijn meester en wij mogen al blij zijn dat hij de moeite nam ons mee te delen wie deel hadden in de werkzaamheden bij de bouw van haven en stad.

Pierre Calamisse waagt de veronderstelling dat, indien de Mondego reeds voor João I werkzaam was, hij wellicht betrokken is geweest bij de bouw van het klooster van Santa Maria de Victoria te Batalha, het beroemde klooster dat de koning stichtte op de plaats waar hij de beslissende slag leverde die hem aan het bewind bracht. En waar hij en zijn nageslacht begraven zouden worden. Dit is natuurlijk mogelijk, er is echter geen enkel bewijs voor in de vorm van enig document. Mocht het al zo geweest zijn dan is de rol van Duarte de Mondego in ieder geval een weinig opvallende geweest. In 1438 werden bij de troonsbestijging van Alfonso V de werkzaamheden gestaakt. Het zou natuurlijk mogelijk kunnen zijn dat hij daarna zijn diensten aan Hendrik heeft aangeboden. Maat laat ons bij de feiten blijven.

Omstreeks 1460 wordt de Mondego door de reeds genoemde Alvarez da Minho „een bejaard man van grote ervaring, die veel van de wereld heeft gezien" genoemd. Bij het sterven van João I in 1433 moet hij in ieder geval volwassen zijn geweest. Het is dan wellicht te verdedigen als wij zijn geboortejaar op 1400 stellen.

Dat Duarte de Mondego Europa heeft bereisd is ons ook bekend uit de tweede bron. De geschriften van de

Abt van het Sanctus Virgilius klooster te Delfia die in 1450 met een missie naar het Portugese hof kwam. Nieuwsgierigheid dreef Bernardus van Balallia er toe zijn reis nog voort te zetten en zijn aantekeningen en opmerkingen moeten van een grote belangstelling en eruditie getuigen. Hij bezocht zodoende ook de zuidelijke nederzetting van Hendrik en hierin was hij geenszins de enige. Van heinde en ver placht men naar deze uithoek van het Europese vasteland te trekken. Gedreven door de wonderlijke verhalen die de ronde deden over vreemde en verre landstreken en exotische eilanden die door deze vorstenzoon ontdekt waren. [3])

Hendrik ontving een ieder met grote gastvrijheid en zo onderhield hij zich ook persoonlijk met de leergierige Abt. Voor ons van belang is het feit dat Bernardus onder andere verhaalt van een vreemde uitvinding gesproten uit de inventieve geest De Mondego. In de haven van Lagos ronddwalend zag de brave abt een „......rijdend huis waarop men molenwieken had geplaatst, waarmede zware lasten konden worden opgetild en verplaatst". Hij voegt er aan toe dat ook zonder hulp van de wind dit apparaat bruikbaar was maar dan door middel van mankracht. Had men de last van de grond getild dan verplaatste men deze door het geheel voort te trekken met een paar paarden. Het ziet er naar uit dat de belangstellende monnik een soort van hijskraan moet hebben aanschouwd. Dat het geheel een grote indruk op hem maakte bewijst het feit dat hij navraag deed naar de vervaardiger van dit vreemde apparaat. Men gaf hem tot antwoord dat het het werk was van „de geleerde Duarte uit Mondego die vertrokken was naar het land van de Hertog van Bourgondië. Dit laatste tot grote teleurstelling van de Abt.

Van een verblijf aan het Bourgondische hof van De Mondego is niets bekend; wat echter niet hoeft te betekenen dat de monnik verkeerd was ingelicht. De Portugese en Bourgondische hoven onderhielden in ieder geval nauwe betrekkingen, niet in de laatste plaats door het huwelijk van Hendriks zuster Isabella met Philips de Goede. Het is ook mogelijk dat Duarte de Mondego in opdracht van een der rijke kooplieden of een der hovelingen naar het noorden was getrokken, dan wel dat hij geheel op eigen initiatief daarheen is gegaan.

Het is wel zeer te betreuren dat ons geen enkele afbeelding is gebleven van de vreemde hijskraan die op de kaden van Lagos moet hebben gereden. De vele schetsen en aantekeningen die de Mondego volgens getuigen ook van Da Minho heeft gemaakt in de loop van zijn leven zijn geen van alle bewaard gebleven. Uit de regels van Bernardus is af te leiden dat de constructeur er in was geslaagd met behulp van windkracht zware lasten op te tillen. Onfeilbaar kan dit instrument niet geweest zijn, getuige ook de verdere toevoeging omtrent mankracht. In ieder geval is De Mondego een originele geest geweest met een renaissancistische drang naar nieuwe ongekende mogelijkheden. Hieraan danken wij ook de aandacht van Calamisse voor zijn persoon.

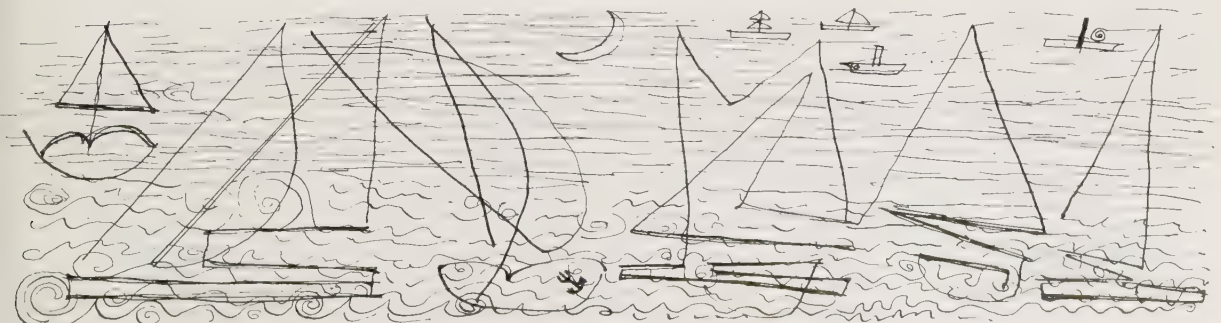
Van meer belang (zeker voor de bouwkundige) is wat Alvarez da Minho ons te vertellen heeft.

Deze jonge edelman en avonturier heeft Duarte de Mondego persoonlijk gekend. Zijn bewondering voor de bouwmeester en uitvinder spreekt uit zijn reisverhalen die bewaard zijn gebleven en in het bezit zijn van de Nationale bibliotheek te Lissabon.

Alvarez bood de Infante zijn diensten aan. Aangelokt door het avontuur en zeker niet in mindere mate door de kans op fortuin die de zeereizen en de daarmee gepaard gaande handel in slaven en natuurproducten boden. Hij heeft inderdaad enige tochten op de schepen van Hendrik meegemaakt en ongetwijfeld zal hij daarbij zijn materiële belangen niet uit het oog verloren hebben. Helaas heeft hij er niet van mogen profiteren: hij werd gedood tijdens een schermutseling met enige wilden bij een landing aan de mond van de Senegalrivier. Ofschoon dit in die tijd reeds geruime tijd bekend gebied was, waren blijkbaar de betrekkingen met de bevolking nog niet geheel vredelievend.

Uit zijn dagboek dat hij met primitieve krabbels illustreerde (dit laatste is wel zeer merkwaardig voor een dergelijke auteur) weten wij dat hij in de lente van 1459 Duarte de Mondego voor het eerst ontmoette als reisgenoot op een tocht naar de Kaapverdische eilanden. Deze rotsachtige eilanden waren toen juist ontdekt. Er is een meningsverschil over de vraag door wie dit gebeurde. De zeevaarder Dio Gomes maakt in zijn herinneringsgeschriften aanspraak op de eer. Maar ook de Italiaan Cadamosto, eveneens in dienst van

3) Men leze hierover o.a. het interessante boek: „Henry the Navigator, the story of a great prince and his times", by Elaine Sanceau. W. W. Norton & Company Inc. New York 1947.

Hendrik, beweert in zijn reisverhalen zelf er het eerst voet aan land te hebben gezet. De man die er voor werd beloond was echter de Genuees Antonio Noli. [4])

Voor onze speurtocht is dit van minder belang. Vaststaat dat zij zeker in '59 bekend waren, evenals bekend is dat Hendrik onmiddellijk de kolonisatie ter hand nam. Hierbij riep hij de hulp in van Duarte de Mondego, zoals duidelijk blijkt uit Alvarez' dagboek.

De Kaapverdische eilanden waren verre van een aangename plaats om een nederzetting te beginnen. Nog niet alle 18 eilanden waren bekend, maar die bekend waren bleken niet veel meer te zijn dan uit-de-zee-stekende rotspunten waarop vrijwel niets groeide en die reeds van verre de grauwe dode kleur van gestolde lava toonden. Het grootste en nog meest bewoonbare eiland was Santiago. Hier vond men tenminste enige groene vlakten, vers water en een grote menigte vogels.

Dat Hendrik, ondanks deze ongunstige berichten over zijn nieuwe aanwinsten, onmiddellijk besloot ze bewoonbaar te maken is dan ook slechts omdat de rusteloos voortzoekende Prins van deze zuidelijkste eilanden een vooruitgeschoven basis wilde maken voor zijn speurtochten om Afrika. Er moest een veilige haven komen, timmerwerven, en grote voorraden, zodat van daaruit de nieuwe expedities zee konden kiezen, het onbekende tegemoet en niet, zoals tot nog toe het geval geweest was, vanuit de vruchtbare en welvarende Canarische eilanden. Dit betekende dat alle materialen nodig voor het stichten van stad en haven over zee moesten worden aangevoerd.

Voor de niet geringe taak dit uitvoerbaar te maken en tenslotte uit te voeren werd Duarte de Mondego gesteld. Alvarez verteld hoe bij hun ontmoeting de constructeur het plan had zich naar Santiago te begeven en zijn nieuwe en ongetwijfeld eervolle taak aan te vatten.

Het scheepje waarop de beide mannen naar de eilanden trokken had de opdracht deze nieuwe eilanden te verkennen en in kaart te brengen. Hiertoe bevond zich ook aan boord de kaarttekenaar Damião Fonesca die in dienst der Infante zijn sporen op dit gebied reeds ruimschoots verdiend had. Hij schijnt er echter niet in geslaagd te zijn de sympathie van de jonge edelman te winnen. Deze noemt hem slechts enkele malen terloops en nimmer prijzend.

De belangstelling van Alvarez lag ook meer in al het vreemde en ongewone dat hij op reis hoopte te zien en zeker niet in de richting der wetenschap. Vreemd voor hem zullen dan ook de plannen geklonken hebben die De Mondego hem ontvouwde. Deze zon naar een mogelijkheid om de eerste gebouwen, opslagruimten, woningen en werkplaatsen kant en klaar naar de ongastvrije eilanden te verplaatsen. Hij moet er tijdens het verblijf van ongeveer anderhalve maand in de omgeving en op de eilanden van de expeditie verscheidene malen met de jonge Alvarez over gesproken hebben. Want deze zegt letterlijk in zijn dagboek:

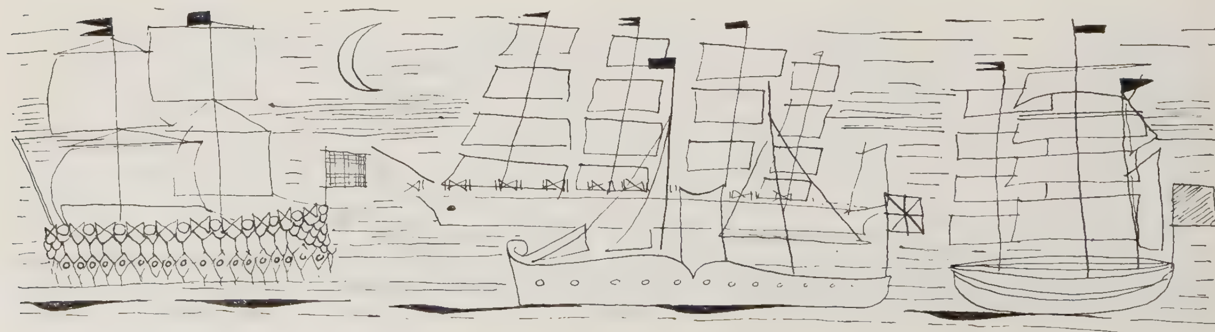
„Hij (De Mondego) sprak mij er van dat hij in Madeira een dorp wilde bouwen en dat per schip naar hier zou overbrengen" en enige tijd later: „Senhor Duarte de Mondego toonde mij enige van zijn papieren waarop hij huizen had afgebeeld die men in vele delen kon uiteen halen om ze vervolgens weer samen te voegen. Hij wilde deze huizen bouwen uit spanten, zoals schepen die hebben en deze op afstanden van twee voeten door dwarsbalken verbinden. [5])

Een soort prefabricated bouw dus, vervaardigd uit hout van het rijke Madeira om naar Santiago verscheept te worden. In hoeverre mogen wij hier spreken van een geniale opzet? Of is het te verklaren met de stelling dat ongeacht tijd of plaats een bepaalde situatie zijn eigen oplossing vraagt en krijgt? De schaarse informatie die Alvarez' dagboek ons biedt laat ruimte aan een overvloed van vragen en bedenkingen. De vraag doet zich voor of het oorspronkelijke idee van Duarte de Mondego zelf was of dat dit reeds in de opdracht van Hendrik de Zeevaarder vervat was. Het was in ieder geval niet gewoon dat een bouwmeester werd uitgezonden om voor de kolonisatie van een eiland zorg te dragen. De bijzondere omstandigheden in dit geval zullen wellicht de Infante er toe gebracht hebben speciale maatregelen te treffen, en hij zal zich ongetwijfeld met de Mondego over het probleem onderhouden hebben.

Het schijnt wel het noodlot van De Mondego dat geen plan of werk, voor zover bekend, lange levensduur beschoren was. In dit geval moet de dood van de Infante in 1460 zijn grote plannen verijdeld hebben. Het breedopgezette „ontdekkings"-bedrijf kwam tot stilstand. De Koning van Portugal, hoewel geïnteresseerd in de resultaten van de reereizen, bezat geenszins de visie noch

4) Sanceau, Henry the Navigator. Hfdst. XX.

5) De vertaling van deze tekst is naar de Franse tekst van Calamisse.

de overtuiging van de overledene. De grote resultaten, die verder geboekt werden, waren veelal gevolg van avonturierszin of winstbejag der betrokken zeevaarders. De grote ondernemingen van Columbus en Maegelhaen werden, hoewel zij Portugezen waren, gefinancierd door Spanje. De kolonisatie der Kaapverdische eilanden werd pas in de moderne geschiedenis een feit.

Deze ongelukkige samenloop van omstandigheden is wel zeer betreurenswaardig. Hoeveel meer zouden wij weten en hoeveel meer zou er bewaard zijn gebleven, indien de plannen van Duarte de Mondego inderdaad tot uitvoering gebracht zouden zijn. Ongetwijfeld zou het werk in vele chronieken genoemd zijn als een van de vele vreemde zaken die het gevolg waren van het wonderbare streven van de Infante Henrique!

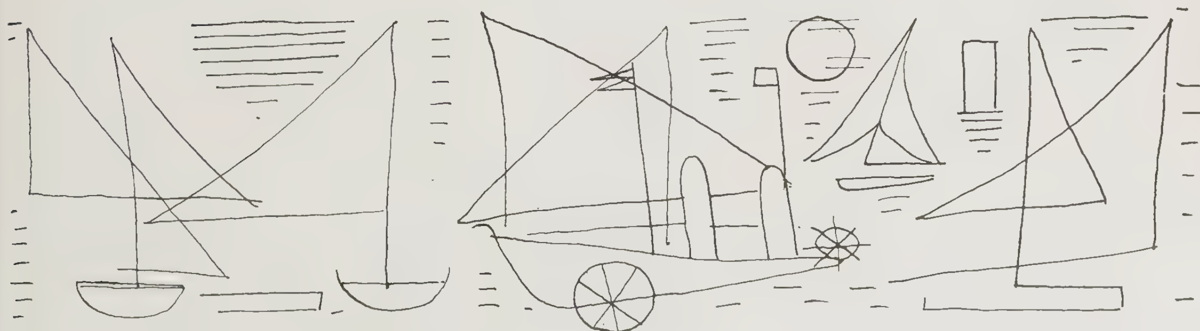
Hopelijk zullen verdere onderzoekingen misschien nog aan het licht kunnen brengen wat het einde is geweest van de constructeur der Infante. Wellicht zien wij nog eens een origineel van de tekeningen of een copie van de ongetwijfeld vele tekeningen die hij vervaardigd moet hebben. Zeker is dat hij een merkwaardige oorspronkelijke geest is geweest waarvan ook de bewondering van de jonge Da Minho herhaaldelijk getuigt.

Niet alleen heeft De Mondego plannen gekoesterd voor demontabele woningen. Uit de geciteerde zinnen blijkt tevens dat hij een moduul in gedachten moet hebben gehad van twee voet. Dit ligt in de orde van grootte die ook nu in diverse systemen wordt toegepast. Hij heeft dus begrepen dat hij van een uniforme maat moest uitgaan en heeft deze merkwaardig raak gegrepen. Ongetwijfeld zal het probleem van het vervoer per schip invloed hebben gehad op zijn gedachtengang. Kleine, eenvoudig laadbare, elementen zullen noodzakelijk zijn geweest. Men moet van mening geweest zijn dat dit wellicht een betere oplossing was dan het vervoeren van timmerhout vanuit Madeira en Portugal of het met behulp van steenhouwers en metselaars bouwen van stenen gebouwen ter plaatse. Wellicht leende zich hier het aanwezige materiaal niet voor of miste men de nodige werkkrachten. De motieven voor dit ongewone plan zijn moeilijk te achterhalen. Wij mogen echter aannemen dat een man als Hendrik zich er allerminst toe zou laten verleiden om zich blindelings in het bouwen van luchtkastelen te begeven. Idealist als hij was, wist hij dit als vele grote figuren te koppelen aan een merkwaardig gevoel voor practische mogelijkheden. Hiervoor is al wat hij op het gebied van scheepsbouw, navigatie en kolonisatie bereikt heeft een zeker bewijs.

Calamisse vertelde van de illustratieve krabbels die het dagboek verluchtigden. Schrijver dezes besloot een architectuurstudiereis in het Iberisch schiereiland aan te grijpen voor een poging om dit dagboek persoonlijk onder ogen te krijgen. Na veel moeite voor de noodzakelijke introducties kon de hoofdbibliothecaris tot diens kennelijke spijt hem een inzage van zijn geliefde documenten niet langer weigeren. Onder het voortdurend wakend oog van een beambte bracht ik een fascinerend uur door in een donker hokje van de Nationale Bibliotheek te Lissabon bladerend in het origineel van het vijf eeuwen oude dagboek van Alvarez da Minho. Helaas was mijn kennis van de taal geheel ontoereikend om de tekst in een slordig haastig handschrift van de avonturier-edelman te ontcijferen; de vreemde krabbels naast de tekst waren echter opzichzelf al meer dan de moeite waard. Ruwe afbeeldingen van tropische vruchten, een olifantstand en allerlei zaken die Alvarez' bewondering wekten. De moeite werd beloond. Een bladzijde toonde een tekeningetje van een loods, of liever een soort geraamte daarvan en daarnaast de krabbel van een spant in de vorm van een vijfhoek. Vloer, wanden en dak in een spant van de loods wellicht. In de tekst er onder was duidelijk de naam De Mondego te ontcijferen. Gevolgd door de veelzeggende woorden stielloss lûström. Een grote en originele geest inderdaad!

De tocht voortzettend kon ik de verleiding niet weerstaan Sagres te bezoeken ofschoon daar architectonisch niets te beleven is. Daar op Kaap Sao Vincente waar de wind waait vanuit de onmetelijke oceaan over de kale rotsen, heeft wellicht de bouwmeester Duarte de Mondego gestaan, starend over het grote water met in zijn geest wie weet welke geniale plannen? Maar laten wij onze fantasie beteugelen en ons bij de helaas maar al te schaarse feiten houden.

N. J. Habraken

Industriële vormgeving

Misschien wekt het uw bevreemding om in een nummer, gewijd aan de opleiding voor bouwkundig ingenieur, een artikel te vinden handelend over de industriële vormgeving. Toch, bij nadere beschouwing, zal deze bevreemding moeten wijken voor de ontdekking dat er enige overeenkomst bestaat tussen architect en industrieel ontwerper. Immers zijn het niet juist deze twee beroepen, die zich bezig houden met techniek, schoonheid, economie en...... de mens? Zijn het niet juist deze „technische kunstenaars", die wezen en mogelijkheden van de vele materialen, die de hedendaagse wetenschap heeft ontwikkeld, moeten kennen en in hun juiste functie moeten kunnen gebruiken? Ook hier die grote verantwoordelijkheid, die beide beroepen met zich mede brengen! De architect, die ontwerpt voor geslachten en de industriële ontwerper, die zijn geesteskind tot in het oneindige ziet vermenigvuldigen en vooral de mens, die direct bij hun ontwerpen wordt betrokken.

Misschien is het juist aan deze overeenkomst te wijten dat de industriële vormgeving een tot nog toe bescheiden plaatsje heeft gekregen aan de afdeling Bouwkunde en dat er een aantal architectuur-studenten hun interesse tonen voor dit nog zo jonge vak. En de Technische Hogeschool kan een zeer goede, ja misschien zelfs unieke gelegenheid bieden voor deze nieuwe opleiding, als we denken aan de afdelingen voor Werktuigbouwkunde en Electrotechniek, en als we verder bedenken dat dit wellicht de enige plaats in Nederland is, waar techniek en schone kunsten zo innig met elkaar in contact komen.

Er zijn daarom ook verscheidene lezingen gehouden met het doel de studenten voor de industriële vormgeving te interesseren en dit niet zonder resultaat.

Men is onder leiding van de heer K. A. Bieber *) tot de bestudering van verscheidene onderwerpen, dit vak betreffende, overgegaan. Er werden teams gevormd, die zich tot taak stelden elk een onderwerp te bestuderen, als: „het eten van", „het eten met", „het drinken uit", „het dragen", „het aanvatten". Hoewel de resultaten nog niet overweldigend zijn, heeft toch het team dat „het eten met" bestudeerde een verslag samengesteld, waarin vervat zijn: een historisch overzicht, een physiologisch overzicht, een overzicht der materialen, de productiemethoden, een markt-analyse en een indeling der materialen naar bruikbaarheid en economie. Er werd overleg gepleegd met fabrikanten en de studie werd min of meer afgerond met de ontwerpen van een aantal prototypes voor messen, lepels en vorken. Uiteraard waren deze prototypes nog niet geschikt voor de productie, maar moesten een basis vormen, waarop wij, in samenwerking met de fabrikant en zijn specialisten, zouden kunnen voortbouwen.

Veel steun en medewerking heeft het team ondervonden van het „Instituut Industriële Vormgeving" te Amsterdam, dat het in staat stelde contact te leggen met fabrikanten. Ook het contact met publiek werd door haar verzorgd door de mogelijkheid te bieden de bestekken op een huishoudbeurs ten toon te stellen en persoonlijk de diverse opmerkingen van belangstellenden te horen.

Laten we de hoop uitspreken dat de aandacht voor de industriële vormgeving niet zal verslappen en dat de afdeling Bouwkunde voor deze interessante en aanverwante opleiding een waardige zetel beschikbaar zal stellen.

*) Directeur van de Hogeschool voor Kunstnijverheid te Bremen.

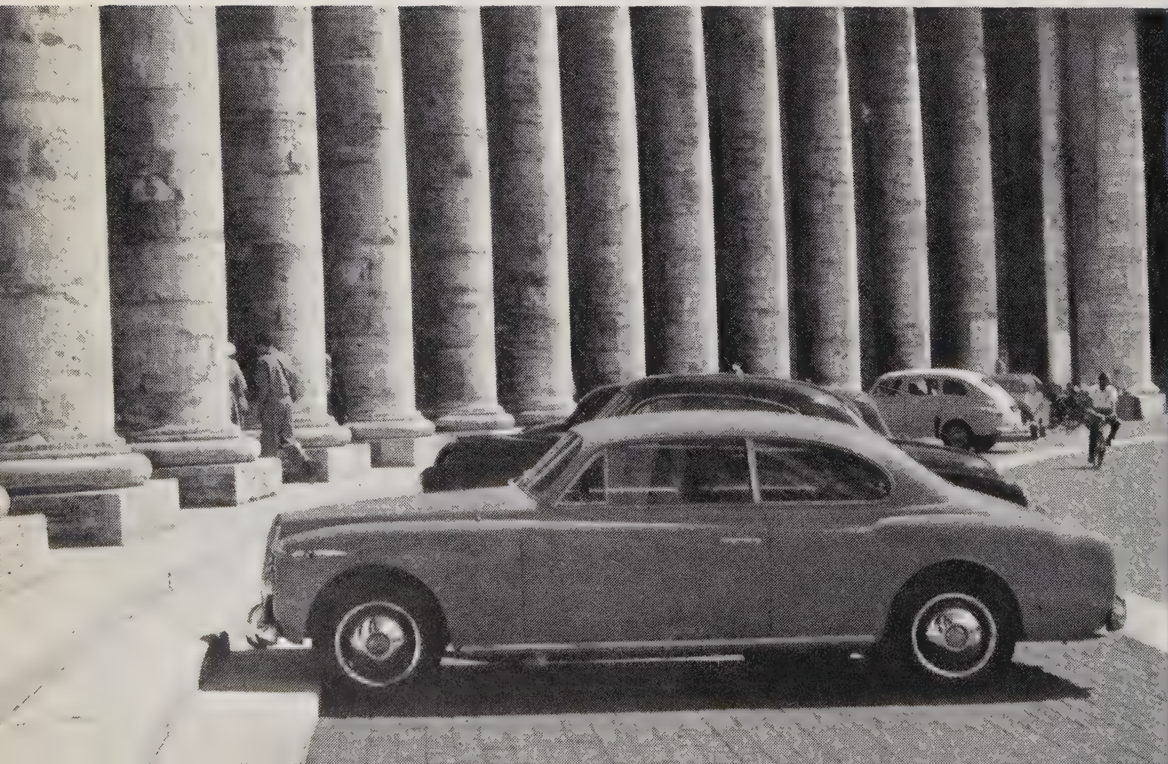
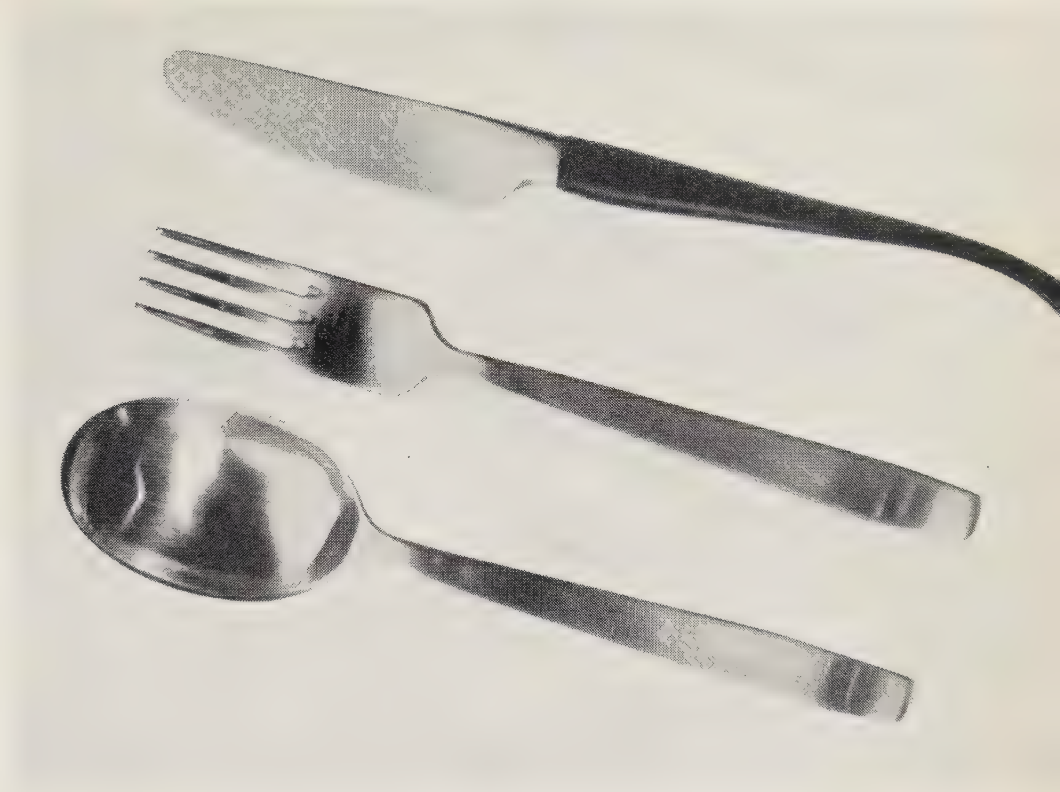
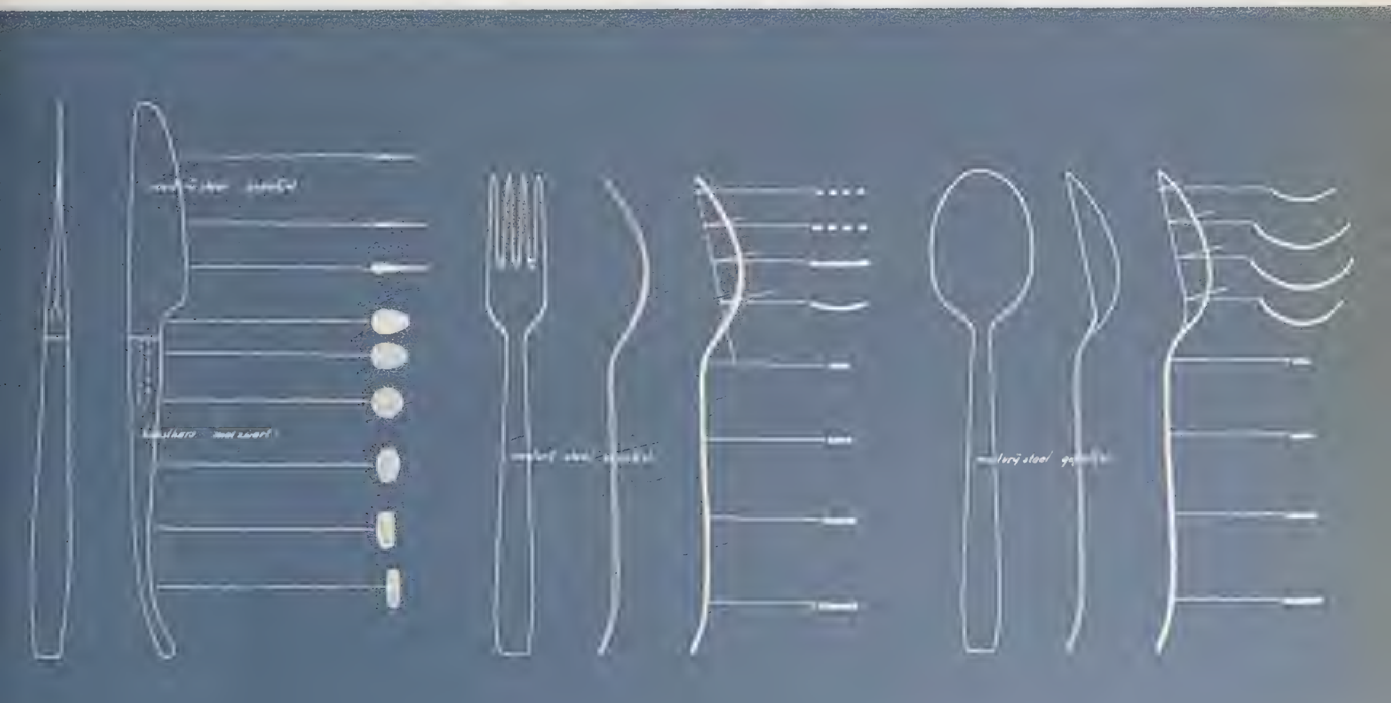
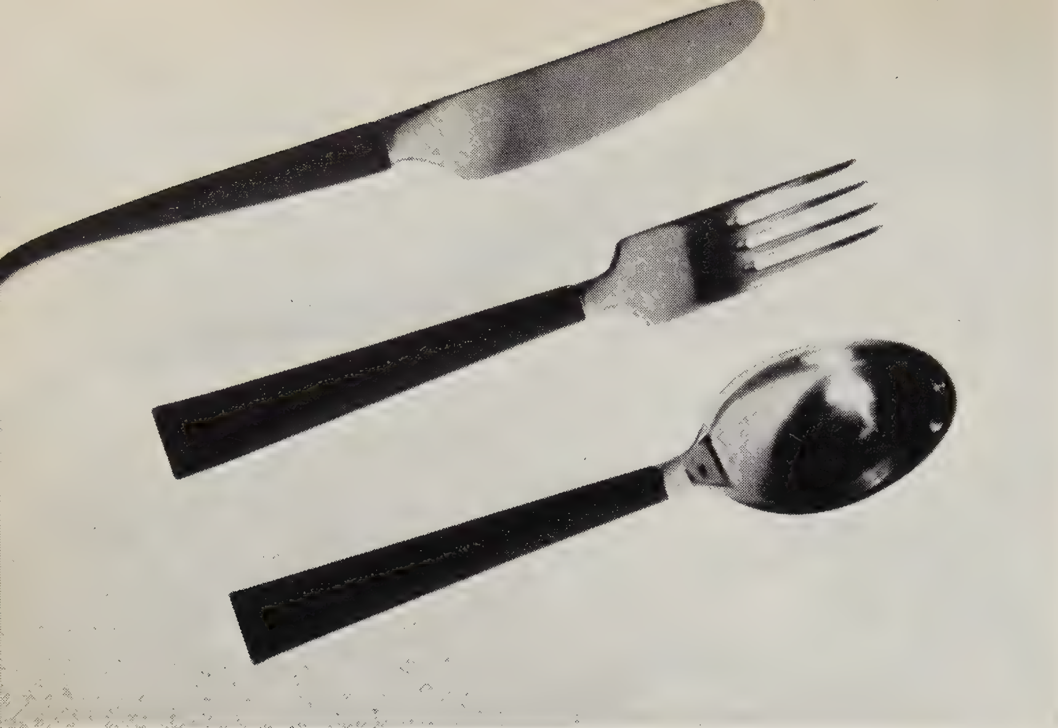

Foto J. d'Oliveira

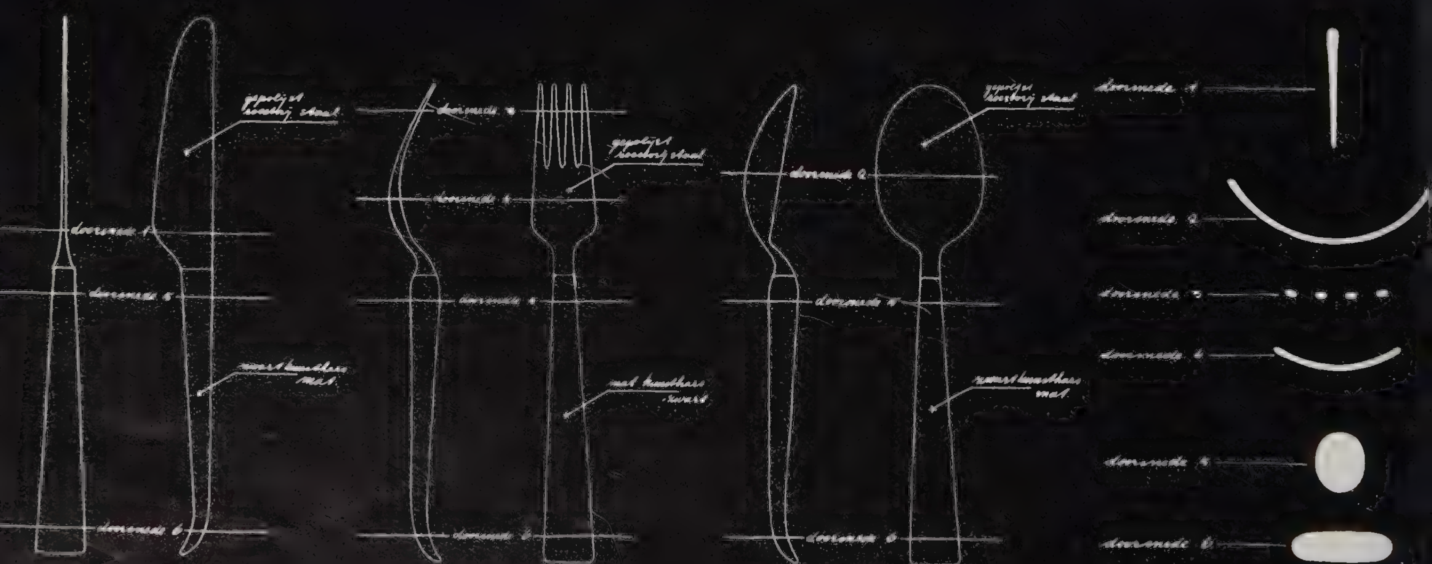

Ontwerp W. van Campen

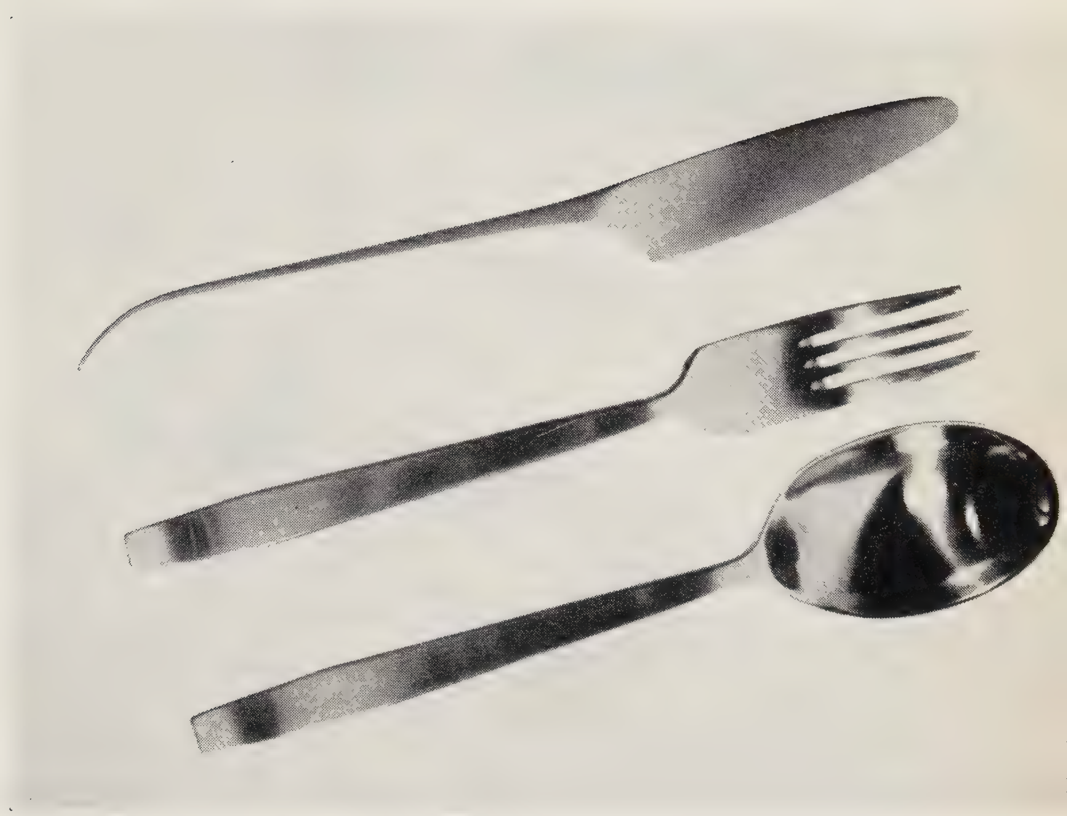

Ontwerp H. Batelaan

Foto's J. d'Oliveira

Ontwerp A. J. P. Sanders

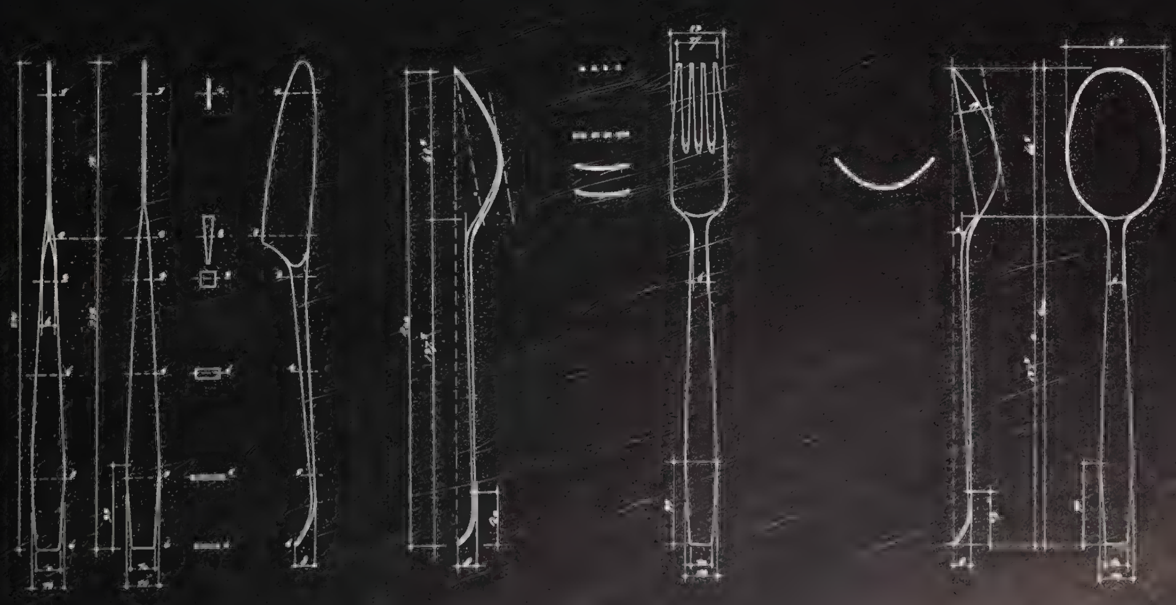
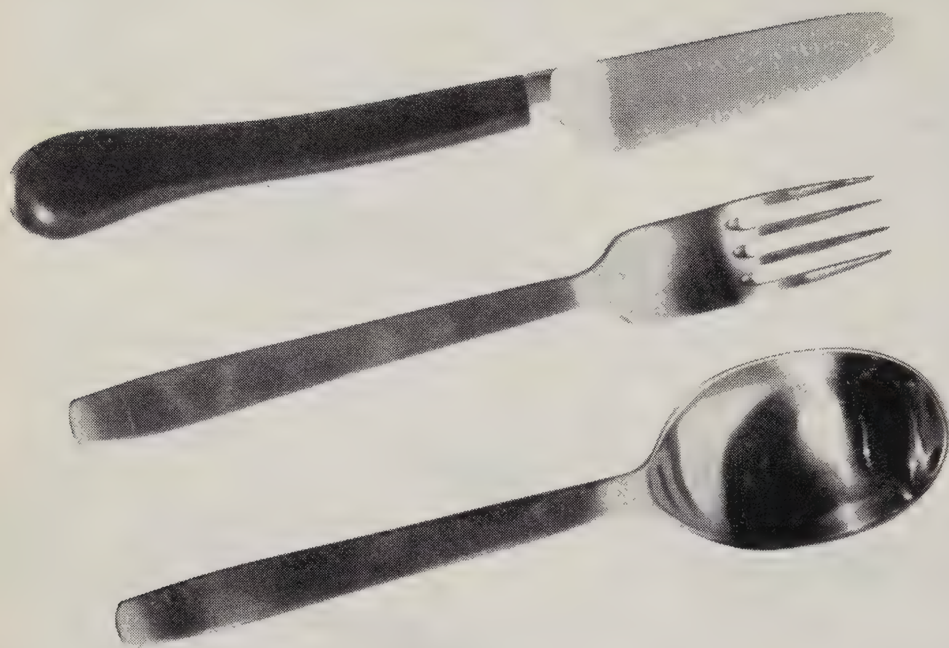

Foto J. d'Oliveira

Ontwerp Lex Dorjée

Protestantse Kerkbouw

De kring voor Protestantse kerkbouw onder auspiciën van Stylos *houdt zich op haar bijeenkomsten bezig met het bespreken van pas uitgevoerde kerken, ontwerpen op dit gebied van haar leden en problemen betreffende liturgie.*

Nadat eerst uiteengezet zal worden welke kerktypen op dit ogenblik in gebruik zijn, zal getracht worden enkele gedachten te ontwikkelen over de hoedanigheden van het toekomstige kerkgebouw, waarbij we voor zover mogelijk gebruik zullen maken van enige ontwerpen, in de laatste jaren door studenten gemaakt.

Door de uiteenlopende liturgische opvattingen in de Protestantse kerken, zijn er veel verschillende typen kerkgebouwen ontstaan. Trachten we deze in bepaalde systemen onder te brengen, dan kunnen we als enigszins negatief klinkend kenmerk van overeenkomst noemen: het afwijken van het R.K. kerkgebouw. Meer positief valt op te merken dat er een gemeenschappelijk streven naar een liturgisch centrum bestaat. Niet slechts de kansel domineert, ook doopvont en avondmaalstafel nemen nu de plaats in die hun toekomt. Men kan dan in de gangbare Protestantse kerkbouw twee hoofdvormen onderscheiden, n.l. het type afgeleid uit de centraalbouw en het gerichte type.

In het eerste geval schaart de gemeente zich rond Woord en Sacrament. Deze vorm is het meest kenmerkend voor de opvatting van de historisch-protestantse eredienst: het Woord wordt centraal gedacht en Sacrament, gebed en lied omlijsten het Woord.

In het tweede geval nadert de gemeente eerbiedig Woord en Sacrament; bij de opvatting van deze sacramentele liturgie wordt vrijwel steeds de gerichte kerkvorm gekozen.

Afb. 1 toont een ontwerp waar de inrichting verwezenlijkt is voor de gereformeerd-katholieke liturgie, zoals die tot uiting komt in het derde ontwerp van het dienstboek der Nederlands-Hervormde Kerk.

Wij vinden hier een mogelijkheid voor wekelijkse avondmaalsviering en een inrichting welke is ingesteld op de te verwachten ontwikkeling. Er is ook een kapel voor morgen- en avondgebed, waarbij gestreefd is naar een organische en stedebouwkundig boeiende aansluiting bij het kerkgebouw.

Wanneer naast de prediking ook meer aandacht wordt geschonken aan de benadering van de mens in cultureel en sociaal werk, zal er bij het kerkgebouw een reeks bij-ruimten ontstaan, zoals eveneens in het getoonde voorbeeld tot uitdrukking kwam.

Zonder af te willen doen aan de kwaliteiten van het voorgaande ontwerp, doch zich het leven binnen en buiten de kerk voor ogen stellende, vraagt men zich toch af of strominkje zus of zo in de liturgie wel uitgangspunt zal mogen zijn voor kerkarchitectuur: in wereldwijd verband gezien zijn dit immers futiliteiten. Ook zullen we er niet van behoeven te schrikken als de kerken, zoals deze tot nu toe gebouwd werden, voor de verkondiging van het Evangelie niet meer blijken te voldoen en plaats zullen moeten maken voor die geheel andere vorm: het wijkgebouw. Daar zoeken de mensen bij verschillende vormen van activiteit aanraking met het Evangelie.

Dáár kan het Evangelie gebracht worden in persoonlijk gesprek, in praat-kring verband. Dáár wordt men vanuit het Evangelie benaderd op alle mogelijke gebieden van cultuur en ontspanning; er is zelfs een automatische wasserij voor de huismoeders, een medisch adviesbureau waaraan een arts verbonden is, een spaarbank, een kinder-crèche.

Hier zal de „kerk" niets meer kunnen zijn dan een zaal, en dient in de architectuur tot uitdrukking te komen als ondergeschikt, zij het onmisbaar element in de compositie.

Een poging daartoe vinden we in het tweede afgebeelde ontwerp.

Dit is een omgewerkte inzending op een prijsvraag voor een kerkelijk centrum in de wijk Utrecht-N.-Zuilen.

In dit verband is op te merken dat de kerk in de gelijk geaarde volkswijk Crooswijk te Rotterdam gebruik maakt van een zaal voor culturele doeleinden en een sportzaal, waarin ook een boksring gemonteerd kan worden, welke in een behoefte voorzien.

Ten slotte komen we aan de vraag traditioneel-modern. Is dit nog een vraag? Komt traditionalistische bouwkunst, die elke uitdrukking van het moderne leven mist, nog in aanmerking?

Wat is de taak van de kerk voor vandaag en morgen? Het Evangelie te verkondigen in de snel veranderende wereld, waarin alle nationale grenzen weggevallen zijn, maar waarin toch ook elk individu leeft in de spanning van onbegrensde begrenzing, want ditzelfde universeel gerichte individu voelt zich zeer begrensd in zijn mogelijkheden tot ontplooiïng. Het zal b.v. nergens op de wereld meer pionier kunnen zijn, zoals dat slechts 30 jaren geleden nog wel kon. Het enige wat hij nodig heeft, is te leren zien dat hij één klein, doch absoluut onmisbaar en onvervangbaar radertje in het grote, de gehele wereld omvattende, sociaal-economische apparaat is.

Voor de mens blijft toch nog steeds van kracht *de* grote waarheid, *de* achtergrond, welke het plan is van God de Almachtige, die, bij het beseffen van dit alles niet onbeduidender schijnt, doch juist veel groter blijkt.

Deze waarheid nu te verkondigen te midden van de juist geschetste toestand, zal de taak van Christus' Kerk zijn. Op alle gebieden binnen de kerk zal men zich hierop dienen te richten en wat het gebouw betreft: slechts de universele architectuur vermag uitdrukking te geven aan dit denken.

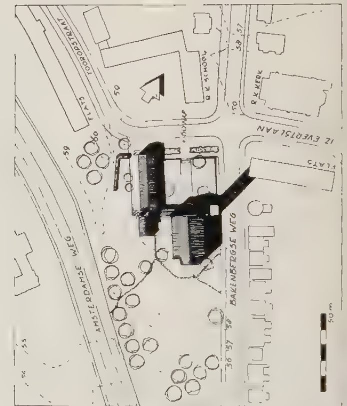
J. J. Bos

Ontwerp voor N.H. kerk te Arnhem van A. Middelhoek

tekeningen schaal 1—500

Noordgevel

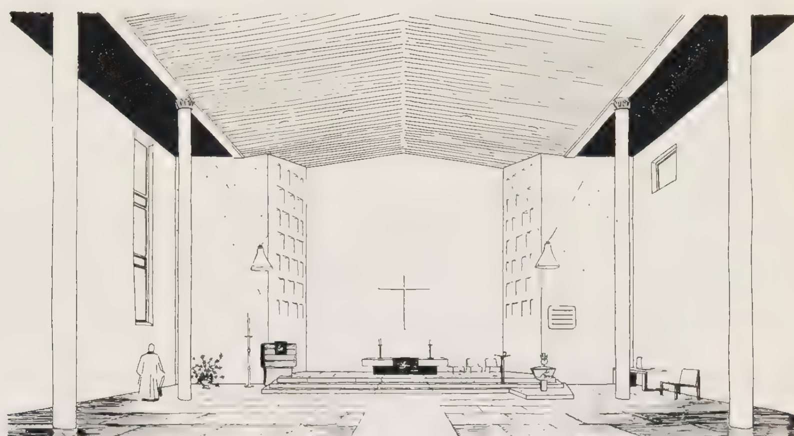
Situatie 1—5000

Plattegrond beg.grond

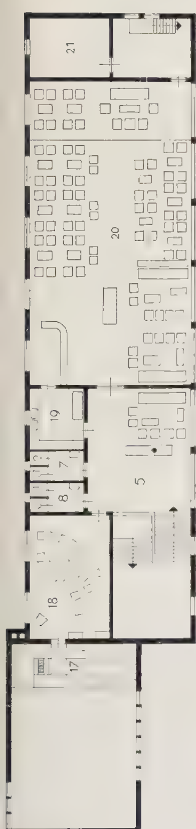
1 narthex
2 torenportaal
3 kerk 462 zitpl.
4 kapel 72 zitpl.
5 hal
6 garderobe
7 toilet heren
8 toilet dames
9 kerkeraad
10 archief
11 kleedkamer
12 predikant
13 gerfkamer
14 vergaderzaal & cath.
15 clubkamer
16 biblotheek

Westgevel

Perspectief interieur

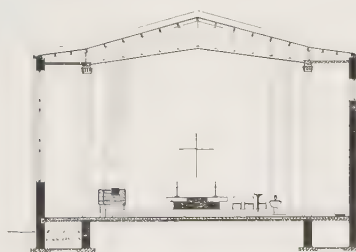

ttegrond verdieping

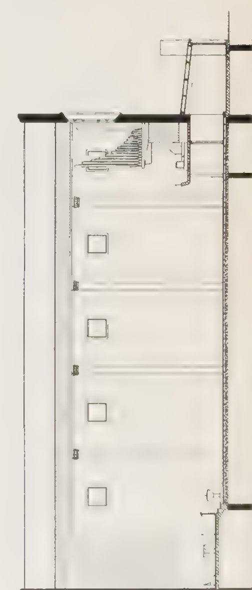
hal
toilet heren
toilet dames
orgel- en koorgalerij
rep.ruimte zangkoor
keuken
gemeentezaal
stoelenberging evt. kleedkamer

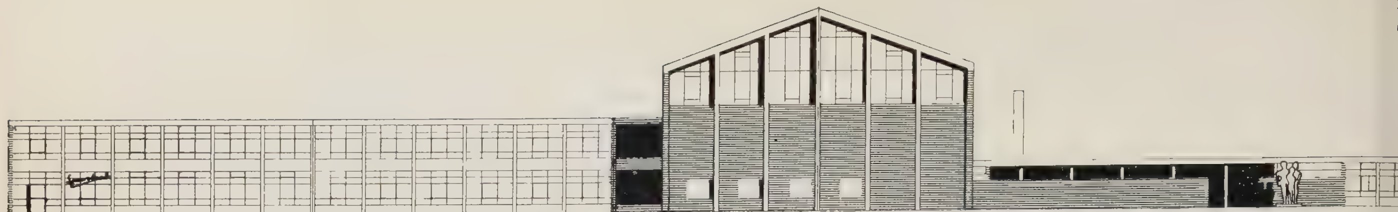

Doorsnede kerk naar koor

Langsdoorsnede kerk

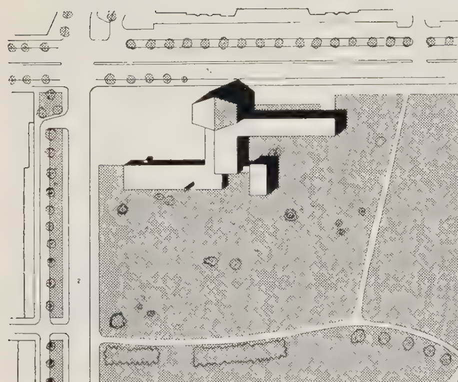
Noordwestgevel

Ontwerp voor een Buurthuis te Utrecht-Zuilen van J. J. Bos

tekeningen schaal 1—300

Zuidwestgevel

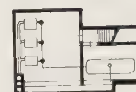
Situatie 1—4000

1 Marnixlaan
2 Royaards van den Hamkade

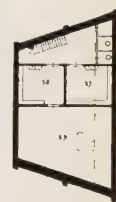

Plattegrond beg.grond

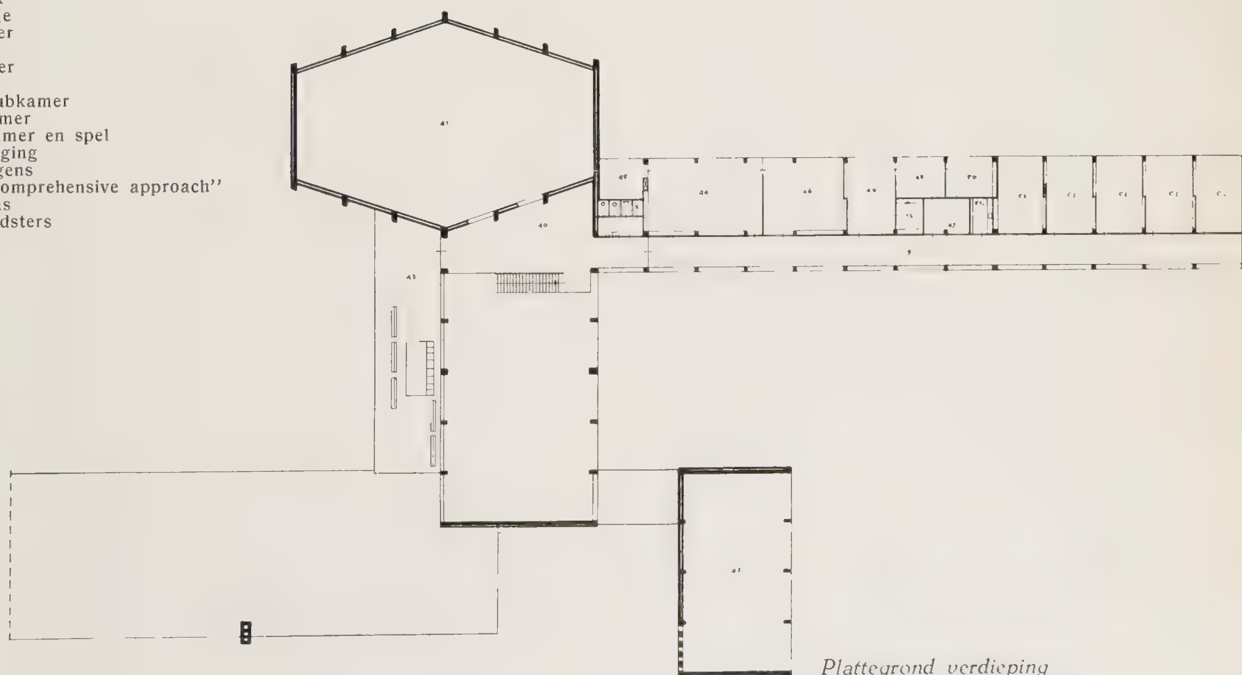
1 ingang
2 hal
3 bar
4 telefooncel
5 garderobe
6 toil. dames
7 ,, heren
8 grote zaal
9 corridor vleugel sociaal werk
10 portaal
11 corridor conciergewoning en jeugdwerk
12 kooklokaal
13 berging
14 naailokaal
15 paskamertje
16 wasserij
17 spaarbank
18 kerkzaaltje
19 woonkamer
20 keuken
21 slaapkamer
22 badkamer
23 meisjesclubkamer
24 knutselkamer
25 jongenskamer en spel
26 fietsenberging
27 kinderwagens
28 beeld: ,,comprehensive approach''
29 kleuterklas
30 kamer leidsters
31 opname
32 crêche
33 melkkeuken
34 isolatie
35 toil. meisjes
36 ,, jongens
37 kleedkamer dames
38 ,, heren
39 stoelenberging
40 tentoonstellingen
41 vide grote zaal
42 ,, kerk- ,,
43 duivenplat
44 bibliotheek en leeszaal
45 boekenmagazijn
46 kinderleeszaal
47 wachtkamer
48 directie
49 administratie
50 medisch adviesbureau
51 theekeukentje
52 vergaderkamers

Verwarm. kelder

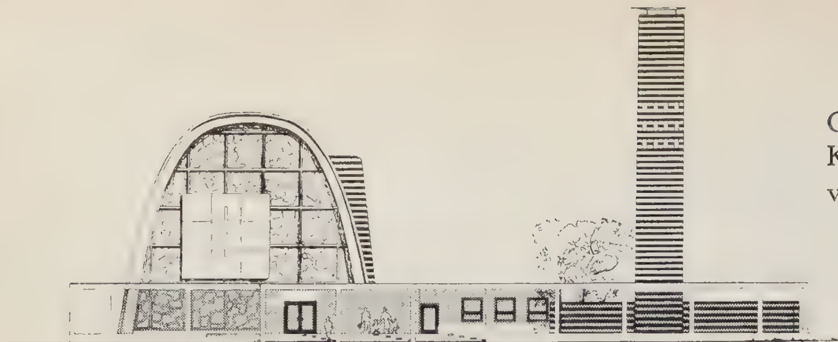
Kleedkamer onder toneel

Plattegrond verdieping

Ontwerp voor een Evang. Lutherse Kerk in het Geuzenveld te Amsterdam-W. van J. Boot

tekeningen schaal 1—500

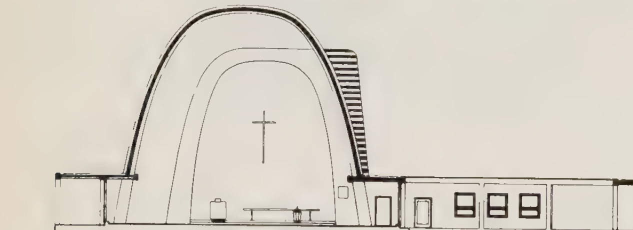
Westgevel

Oostgevel

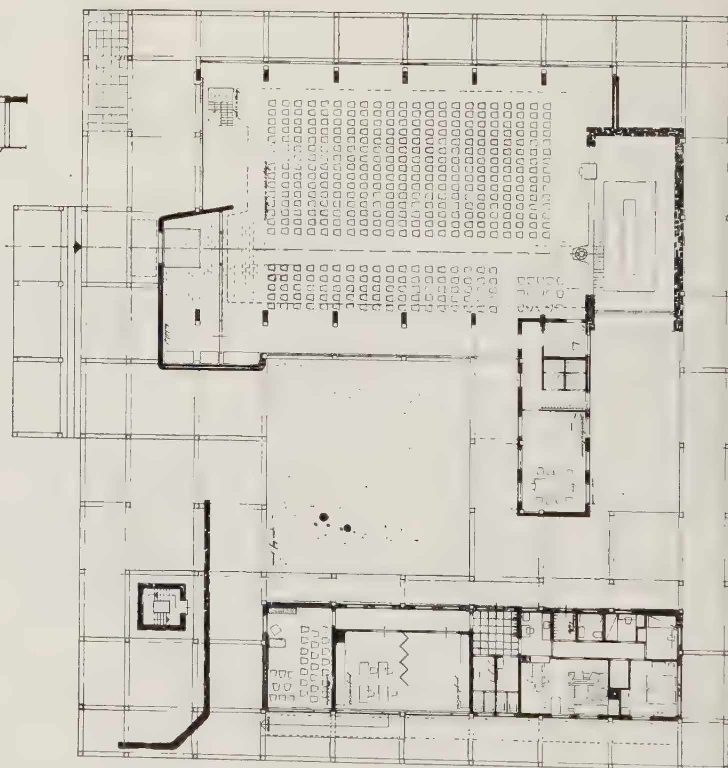

Zuidgevel

Doorsnede

Plattegrond

Als materialen zijn gedacht: voor spanten en schaaldak beton, aan de buitenzijde bekleed met platen koper. De luifel met ondersteuning eveneens van beton. Vloer van marmertegels in zand (waarin vloerverwarming).
Bekleding van sanctuarium, toren, enz. van lichte en donkere banen marmerplaten.
Vloer onder grote luifel van marmerkluiten in donkere specie.
Buitenwanden van de secundaire bouwsels van matte sepia tegels.
Het boogvenster bij de ingang der kerk van gebrandschilderd glas in beton.
Binnenbetimmering, voor zover aanwezig, van sono keling en lasi.

Situatie 1—5000

Tekening Koos de Haan

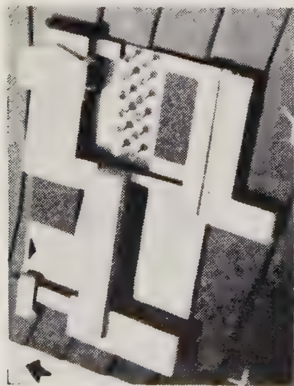
centre scolaire

concours d'emulation 1952

projêt de J. I. Risseeuw

concours international d'émulation 1952, uitgeschreven door l'école nationale supérieure des beaux-arts. onderwijscentrum (centre scolaire) voor middelbaar onderwijs en enkele vakcursussen; 600 mannelijke externe leerlingen (collège technique et moderne), bibliotheek, lezingzaal, clublokalen ook ter beschikking van de stadsbevolking, o.a. voor avondcursus.

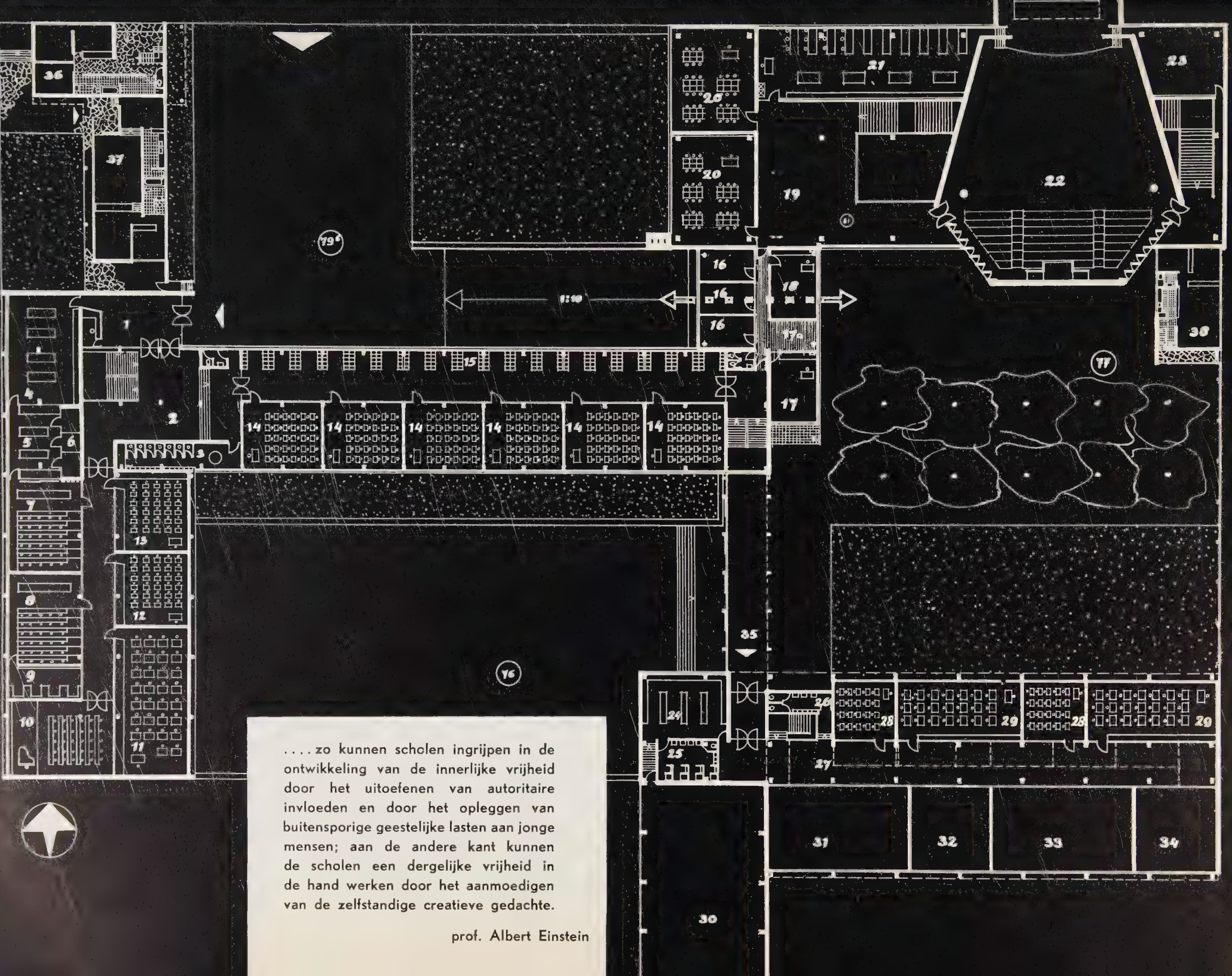
1 entree
2 hall
3 lavabos + ur. + w.c.
4 salle de travaux practique
5 labaratoire
6 magasin
7 salle en amphithéatre pour la physique (chemie)
8 salle en amphithéatre pour les sciences naturelles
9 petite musée
10 musique
11 dessin d'ornaments
12 l'histoire
13 la géographie
14 classe ordinaire
15 garderobes
16 secrétariat
17 bureau du directeur
17a salle d'attente
18 bureau du surveillant général
19 hall
20 salle de conservation
21 salle de lecture
22 grande salle
23 service
24 garderobes
25 lavabos
26 idem
27 musée de modèles
28 salle de cours théoriques
29 salle de dessin industriel
30 gymnase
31 atelier menuiserie
32 ,, de serrurerie
33 ,, d'electricité
34 ,, de petite mécanique
35 preau couvert
36 appartement pour le directeur
37 ,, ,, ,, surveillant général
38 logement pour le gardien

façade sur l'entrée

coupe d'ensemble AA

coupe d'ensemble BB

. . . . zo kunnen scholen ingrijpen in de ontwikkeling van de innerlijke vrijheid door het uitoefenen van autoritaire invloeden en door het opleggen van buitensporige geestelijke lasten aan jonge mensen; aan de andere kant kunnen de scholen een dergelijke vrijheid in de hand werken door het aanmoedigen van de zelfstandige creatieve gedachte.

prof. Albert Einstein

Een Stedebouwplan

Het plan omvat de sanering van een gedeelte van de binnenstad van Leiden.

In de tekening van de oorspronkelijke situatie is met de standaardkleuren het huidige gebruik van de percelen aangegeven. Zelfs de zwart-wit reproductie vertoont een nogal chaotisch beeld van bedrijfjes, woningen met bedrijf, winkels met bovenwoning, woningen, krotten, zeer veel café's (27!), bioscoop, kazerne, veemarkt, twee musea, enz. De gesteldheid van de bebouwing is niet aangegeven, maar een groot gedeelte zal binnen niet al te lange tijd niet meer voor gebruik geschikt zijn.

Er zijn echter enkele gebouwen, die historisch van een dergelijk belang zijn dat ze behouden moeten blijven. Dit zijn het museum „de Lakenhal", de walmolen „de Valk", de Stadstimmerwerf en de Morschpoort en een gedeelte van de grachtenhuizen langs de Oude Vest.

Drastisch ingrijpen in dit gebied zal betere woon-, werk- en recreatiemogelijkheden scheppen, maar ook de structuur van de stad verhelderen.

Leiden kent n.l., in tegenstelling tot bijv. Delft, geen plein dat een duidelijke „pit" van de stad is. De markten van Leiden werden gehouden op de kaden van de Rijn, destijds een belangrijke aanvoerweg.

Een plein als markt was niet nodig en een plein als monumentale ruimte heeft men blijkbaar niet gewild. Stadhuis, Academie en Rijnlandshuis liggen alle in de rooilijn langs de Breestraat en Rapenburg.

De Breestraat heeft altijd de functie van centrum gehad. Maar diezelfde Breestraat, die nu tamelijk verstopt is door het verkeer, kent eigenlijk geen duidelijk begin en einde.

Door de Steenstraat en de Beestenmarkt, waar nu 's avonds de z.g. „pantoffelparade" wordt gehouden (een zeer levendig en druk punt dus) zó te veranderen en een ruimtelijke vorm te geven, dat deze zich leent tot flaneren en gezellig winkelen, is getracht Breestraat, Haarlemmerstraat en Rapenburg een eindpunt te geven, dat een duidelijk contrast vormt met het straatachtig karakter van de rest van de binnenstad.

Door de aanleg van het nieuwe station en spoorwegviaduct zal in de toekomst het autoverkeer langs de molen „de Valk" en via de Turfmarkt de stad kunnen binnenkomen. Aan deze toegangsweg is op de plaats van de nu in gebruik zijnde veemarkten een soort „garderobe van auto's" — een parkeerplaats — gedacht.

De Steenstraat zal de voetgangersverbinding van het station met het centrum vormen. Hier is gedacht aan een iets verhoogd winkelterras met café's en restaurants. (Toegang bestelauto's aan de achterzijde van de winkels.) Toch is getracht visueel contact tussen voetgangers en verkeer te handhaven, i.v.m. levendigheid, die in een stedelijke concentratie moet heersen.

Langs de singels is een doorgaande groenstrook geprojecteerd — voor Leiden geen luxe — die juist bij de toegang van de stad de vorm van de oude binnenstad accentueert.

In deze groenstrook is het nieuwe museum voor Volkenkunde gedacht. Vele kleine bedrijfjes zijn geconcentreerd in het industrieflat, dat aan de parkeerplaats is gelegen.

Het is moeilijk een plan te ontwerpen, waarvan een beschouwer na 10 of 20 jaar niet met enige wrevel zal zeggen: kijk, dat is nu typisch een plan van omstreeks 1950 en typisch van die en die figuur.

Zo'n plan is teveel gericht op één bepaald aspect, dat na verloop van tijd, als te eenzijdig, pijnlijk voelbaar wordt. Het is daartoe noodzakelijk dat de ontwerper, die dit wil vermijden, in zichzelf een gevoel ontwikkelt voor wat in onze tijd van voorbijgaande aard is en wat „blijvend" is!

W. Snieder

Surveykaart en Saneringsplan Beestenmarkt e.o. Leiden

1 GALERIJFLATS 3 LAGEN
2 WINKELS MET BOVENWONING
3 BEDRIJF MET BOVENWONING
4 BEDRIJF MET 2 WOONLAGEN
5 STADSTIMMERWERF (HIST BELANGRIJK)
6 MORSCHPOORT (HIST BELANGRIJK)
7 RIJKSMUSEUM VOOR VOLKENKUNDE
8 CAFE'S
9 WARENHUIS
10 BIOSCOOP
11 PARKEERTERREIN
12 MOLEN "DE VALK" (HIST BELANGRIJK)
13 INDUSTRIEFLAT
14 [illegible]
15 MUSEUM "DE LAKENHAL" (HIST BELANGRIJK)
16 [illegible]
17 [illegible]
18 FLAT 3 WOONLAGEN

Bij twee eindprojecten

door Prof. Ir J. F. Berghoef

De opgave voor de groep candidaten, die tegen Kerstmis 1953 het diploma voor bouwkundig ingenieur verwierven, heeft de gemoederen op de examenzaal danig in beroering gebracht. De studenten-sociëteit, met ruimten voor de Civitas Academia, voerde ons regelrecht in de problemen van de huidige, sterk aan veranderingen onderhevige, studenten-maatschappij, terwijl de gekozen ligging, aan het Rapenburg te Leiden, ons confronteerde met de moeilijkheden, verbonden aan het invoegen van een nieuw gebouw in een gerenommeerde grachtwand. Bedenkt men dat bovendien het programma van eisen ingewikkeld was, dan wordt het begrijpelijk dat er zwaar gezwoegd en feller, dan bij het afstuderen gewoonte is, van gedachten gewisseld werd op „de zaal".

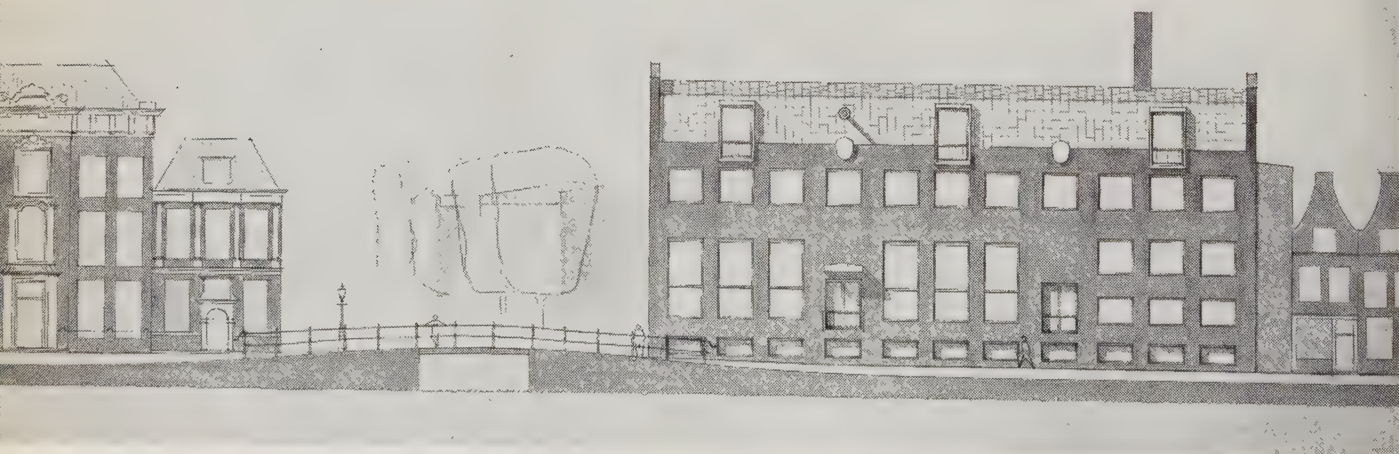
Naarmate de studie voor bouwkundig ingenieur vordert, wordt het architectonisch ontwerpen meer en meer het centrale vak. In het vierde studiejaar omvat het cursuswerk drie zogenaamde portefeuille-ontwerpen en in het vijfde studiejaar twee. Eén der vierdejaars opgaven moet onder leiding van collega Zwiers gemaakt worden, waarbij het project constructief nader bekeken en een aantal onderdelen gedetailleerd wordt. Voor de vier overige projecten is de student vrij in de keuze van zijn docenten: hij mag voor elk dezer ontwerpen opnieuw een docent kiezen uit de zes architect-hoogleraren, die deel uitmaken van de Afdeling der Bouwkunde. Voor het afstudeerproject mag de candidaat één van zijn docenten uit het laatste studiejaar als mentor aanwijzen.

Voor het afstuderen wordt driemaal 's jaars gelegenheid geboden: vóór Kerstmis, vóór Pasen en vóór de grote vacantie. Vooraf wordt het portefeuille-werk gewaardeerd; is dit onvoldoende, dan krijgt de candidaat het advies zich terug te trekken. Het „afstuderen" duurt ca. 11 weken. Na een periode van tien dagen, waarin de examinandi op de zaal geen contact met elkaar mogen hebben, wordt de stand van zaken door de gehele Afdeling in ogenschouw genomen en gewaardeerd. Het oordeel van de Afdeling wordt de candidaten door hun mentoren meegedeeld. Daarna werken de examinandi hun schetsen uit, dikwijls na ingrijpende veranderingen, waarbij het geoorloofd is om, naast de mentor, specialist-hoogleraren te raadplegen.

Verlangd worden: platte gronden, doorsneden en gevels op schaal 1 à 100, een stedebouwkundige situatietekening, enige interieurs, verantwoording van de structuur, enkele detail-tekeningen, een schetsmaquette en enkele perspectiefschetsen. Tussentijds wordt het werk nog tweemaal door de Afdeling gepeild; vóór de uitslag vindt de eindwaardering plaats. De uitslag is gebaseerd op de cijfers, gedurende het laatste studiejaar voor de verschillende vakken verkregen, op de peilingen en op de eindwaardering.

Het afstuderen is voor de betrokkenen geen sinecure: in wezen gaat het om een „meesterstuk", dat een samenvatting van de gehele opleiding inhoudt. Het werk vergt concentratie en uithoudingsvermogen; het is dus een

Ontwerp P. H. Tauber | *Studenten-societeit te Leiden*

zware exercitie, die in de aanvang en soms direct na de eerste peiling, veel weg heeft van een struggle for life en waarbij, naarmate het einde in 't zicht komt, het competitie-element gaat overheersen. Daar staat tegenover dat deze inspannende periode, waarmede de studenten hun studie afsluiten, buitengewoon leerzaam blijkt te zijn: zij werken, onder hoge druk, in nauw contact met de docenten en zij zien de meest uiteenlopende ontwerpen naast elkaar ontstaan. Het merkwaardige is vooral, dat, ondanks het sterke onderlinge contact na de eerste periode van tien dagen, de ontwerpen zo weinig op elkaar lijken, integendeel bijzonder ver uiteenlopen. Het is verwonderlijk te ervaren hoe ieder zijns weegs gaat, vaak in volkomen onafhankelijkheid van de zelf gekozen mentor en eigenzinnig ten opzichte van de mede-candidaten, wier werk toch ook weer een stimulans blijkt te zijn om nieuwe paden te betreden en om hoger te reiken.

Zo geven de afstudeer-projecten telkens weer een beeld van de huidige architectuursituatie: de ontwerpen divergeren in aard en in expressie al evenzeer als de gebouwen, die wij vandaag aan de dag zien verrijzen. De kwaliteit varieert met het talent, het karakter van het werk varieert met een persoonlijke voorkeur, die bij de overgrote meerderheid op een innerlijke gesteldheid terug te voeren is. Dat deze laatste het tenslotte toch wint — bij de „choc des opinions", die de architectuur-studie nu eenmaal meebrengt en die bij deze methode van afstuderen in verhevigde mate optreedt — mag ons verheugen. Want het bewijst dat de innerlijke overtuiging door — zo ge wilt: ondanks, maar dan toch gedurende — de studie gewekt is en zich gevormd heeft.

De groepen, die gelijktijdig afstuderen, variëren in deze jaren tussen tien en twintig personen.

Uit de projecten van de laatste groep worden er hier twee afgebeeld, die elk een eigen visie geven op het onderwerp. Men kan zeker niet zeggen dat dit de uitersten zijn: bij deze groep ontwerpen zouden minstens zes „uitersten" aan te wijzen zijn. Ook zijn zij niet de beste, al behoren zij tot de zeer goede. Zij werden uitgekozen voor deze publicatie, omdat zij tot op zekere hoogte representatief zijn voor de hoofdstromingen in onze vaderlandse bouwkunst.

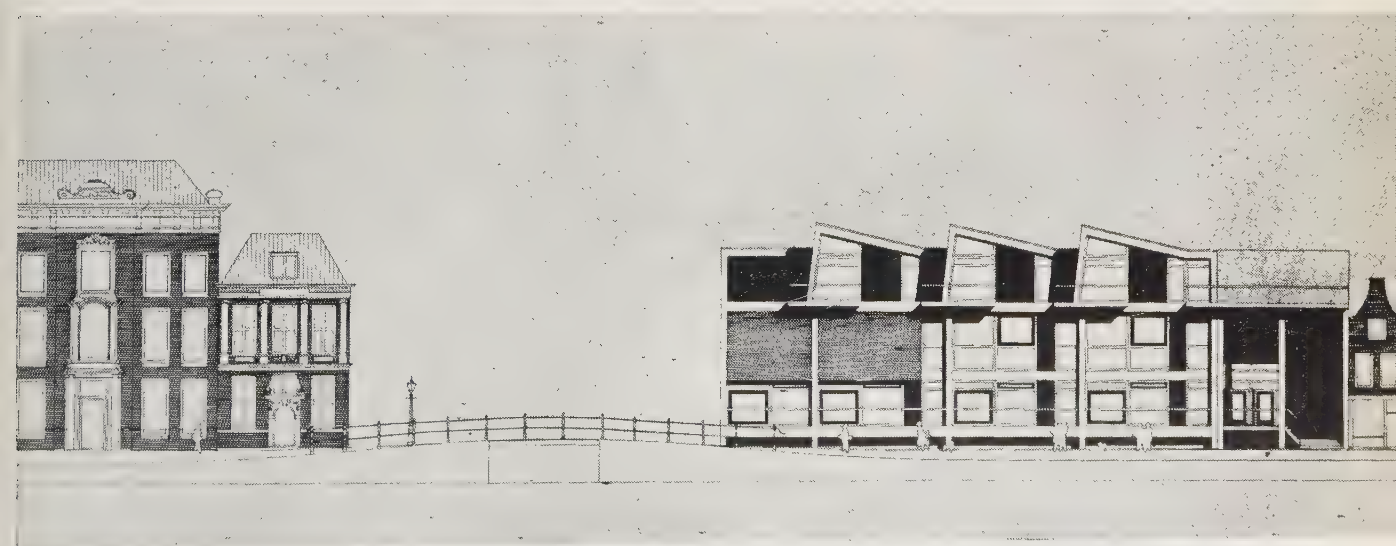
Even uiteenlopend als de architectuuropvatting, die zij vertegenwoordigen, zijn deze plannen in hun wezen: het één gedeeld, uit de analyse van het gestelde geboren, de delen in harmonisch evenwicht gebracht en gebonden door een nauw afgewogen vormgeving, geresigneerd en introvert van aard; het ander een greep naar eenheid van in elkaar vloeiende ruimten, gedurfd, maar ongeremd in de exhibitie van decoratief-constructieve elementen.

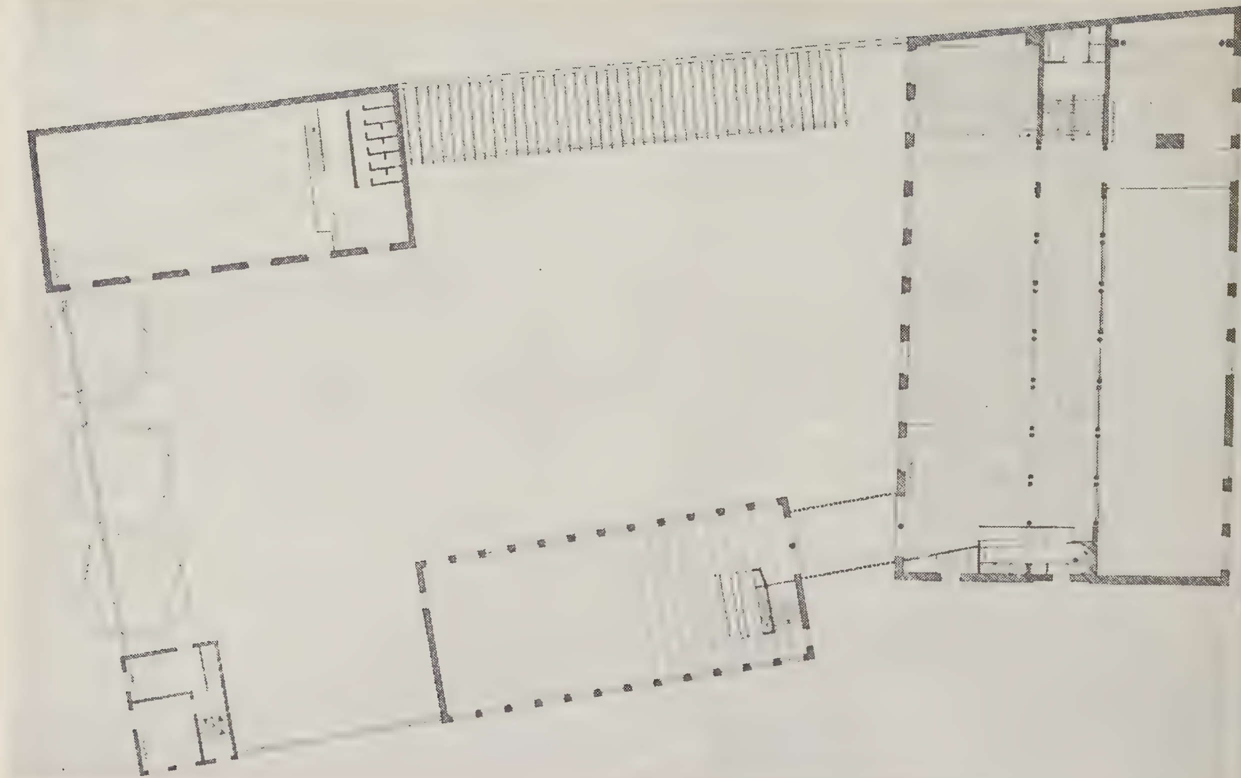
Hoe uiteenlopend hun plannen ook zijn, toch hebben beide ontwerpers gestreefd naar een schaal en een rhythme dat hun gebouwen passend zou maken in deze omgeving met haar XVIIe en XVIIIe-eeuwse bebouwing. Bij de een ging dit min of meer vanzelf, de ander heeft ermee geworsteld, beiden werden met het probleem geconfronteerd; maar waarschijnlijk heeft de laatste daarbij voor zichzelf meer gewonnen dan de eerste.

Het maken van een afstudeer-project heeft voor de candidaten meer het karakter van een edele wedkamp, dan van een examen. In haar huidige vorm kan deze periode van de studie in verhoogde mate bijdragen tot de opleiding van onafhankelijk denkende, academisch gevormde architecten, wat tot de voornaamste doelstellingen van de Afdeling der Bouwkunde van de Technische Hogeschool — de „Delftse School" — behoort.

Perspectief-tekeningen met aansluiting bestaande gevels

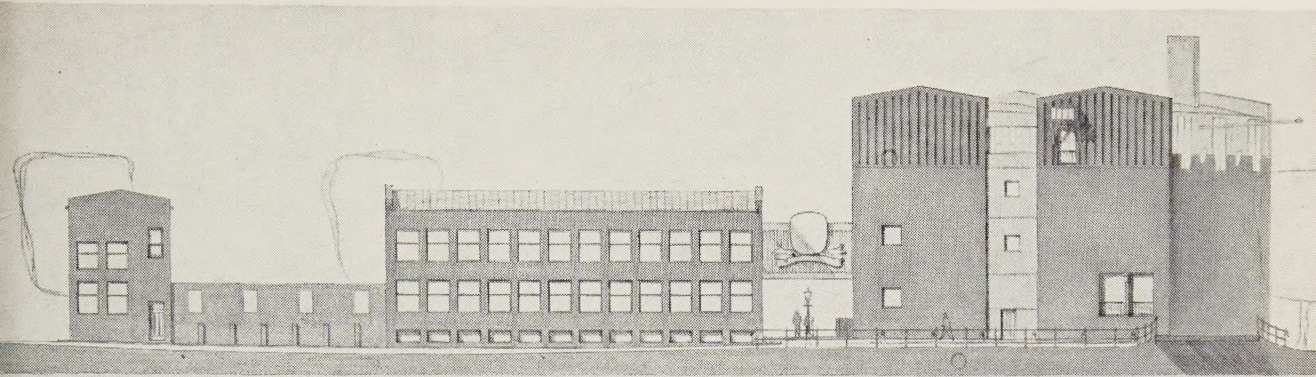
Ontwerp E. E. Laddé

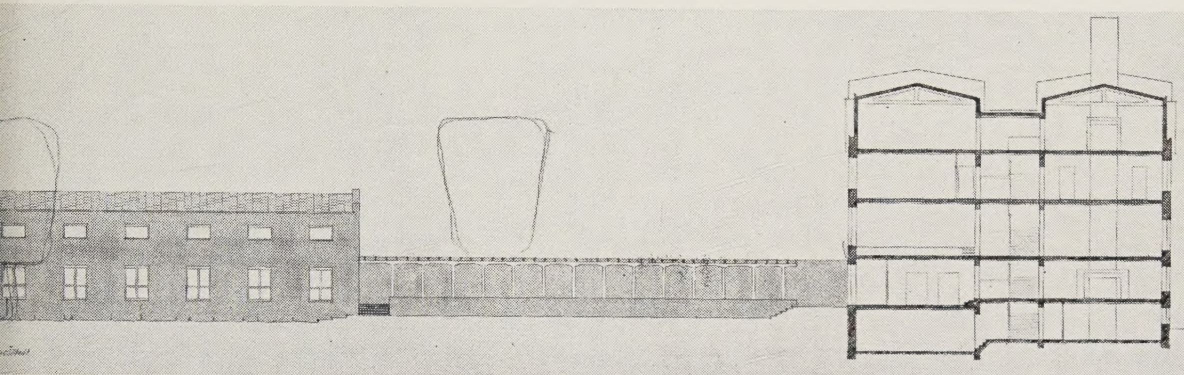

Eerste verdieping

Beganegrond

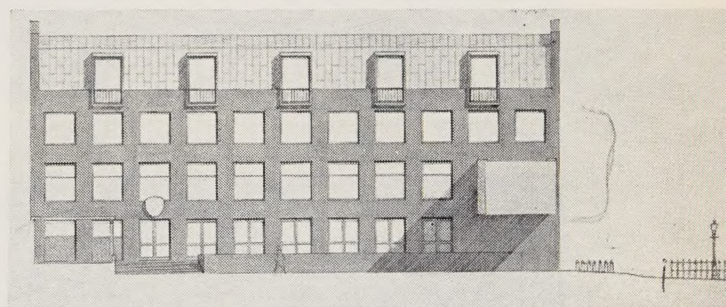
Gevel Groenhazengracht

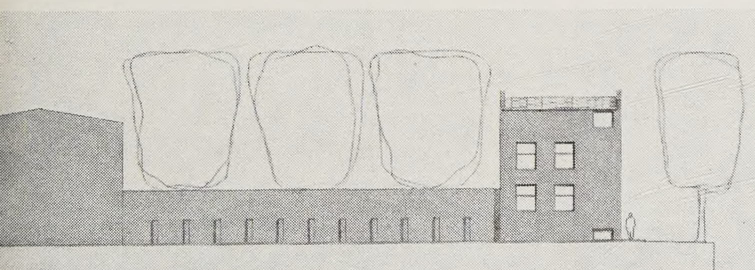
Gevel turnzaal en dwarsdoorsnede societeit

Studenten-societeit te Leiden
Ontwerp P. H. Tauber

tekeningen schaal 1—500

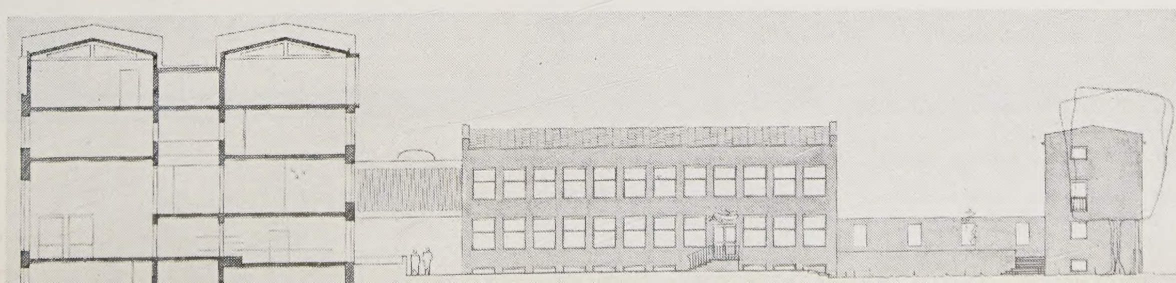

Gevel binnenplaats societeit

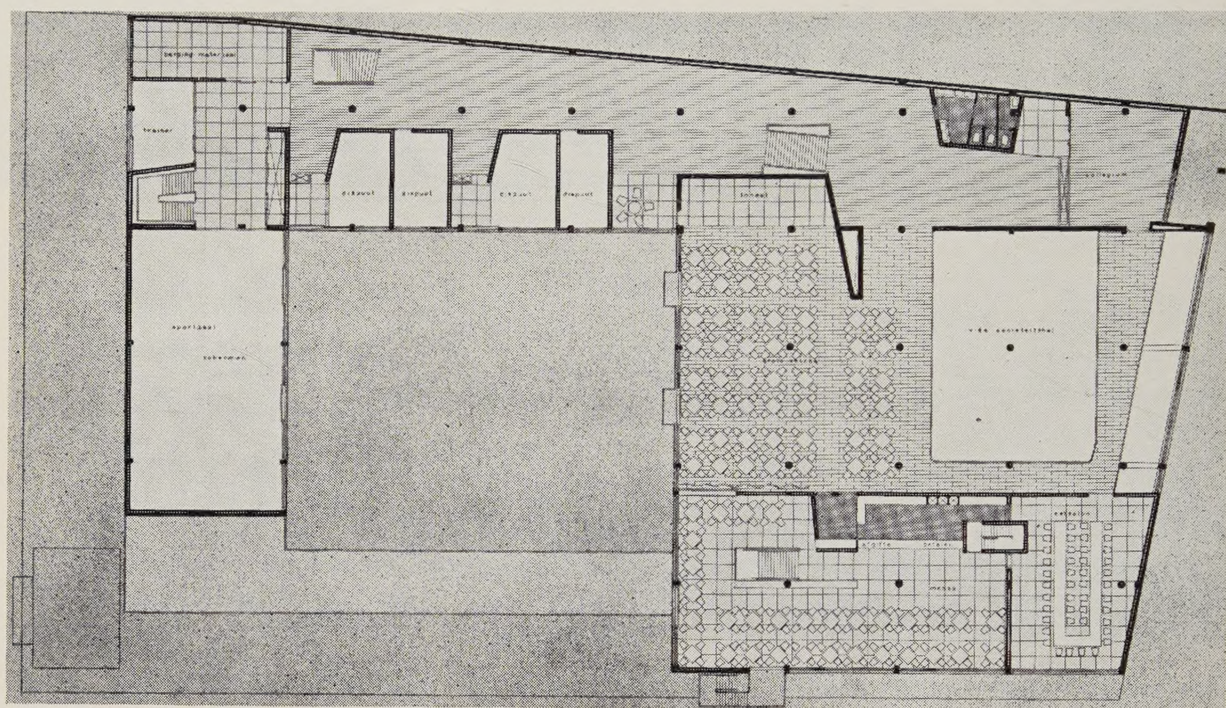
Gevel Oude Varkensmarkt

Dwarsdoorsnede societeit en mensagevel binnenplaats

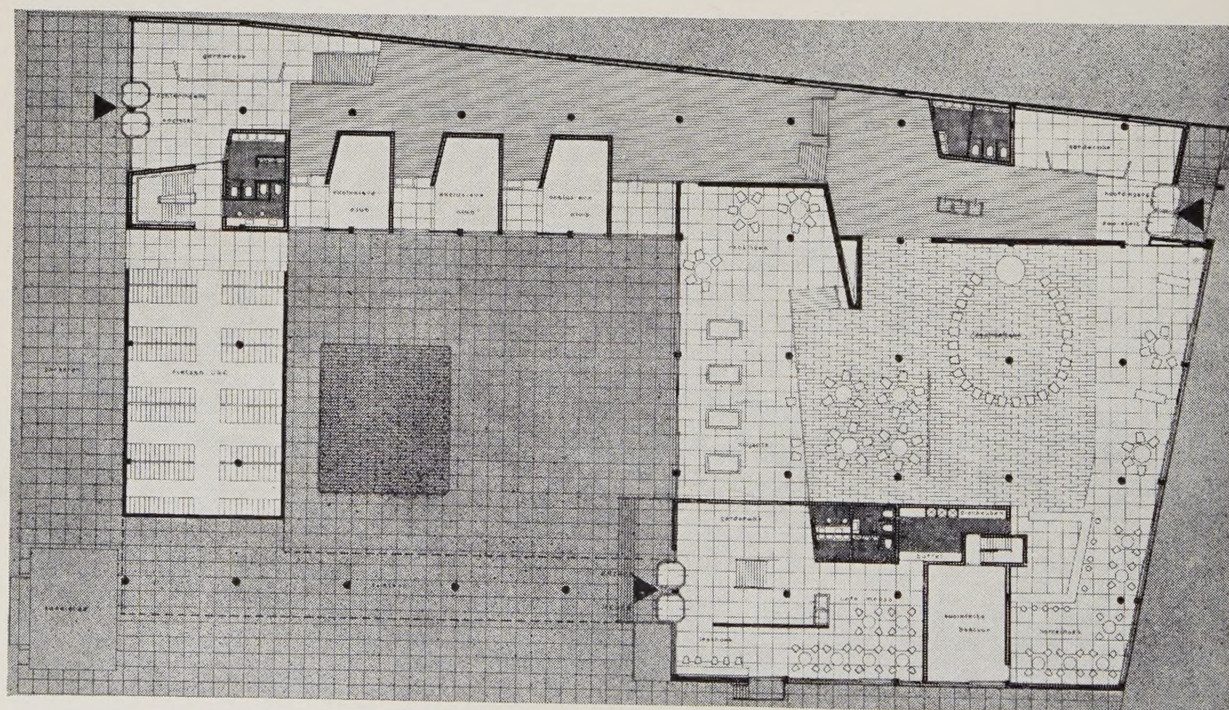
Studenten-societeit te Leiden
Ontwerp E. E. Laddé

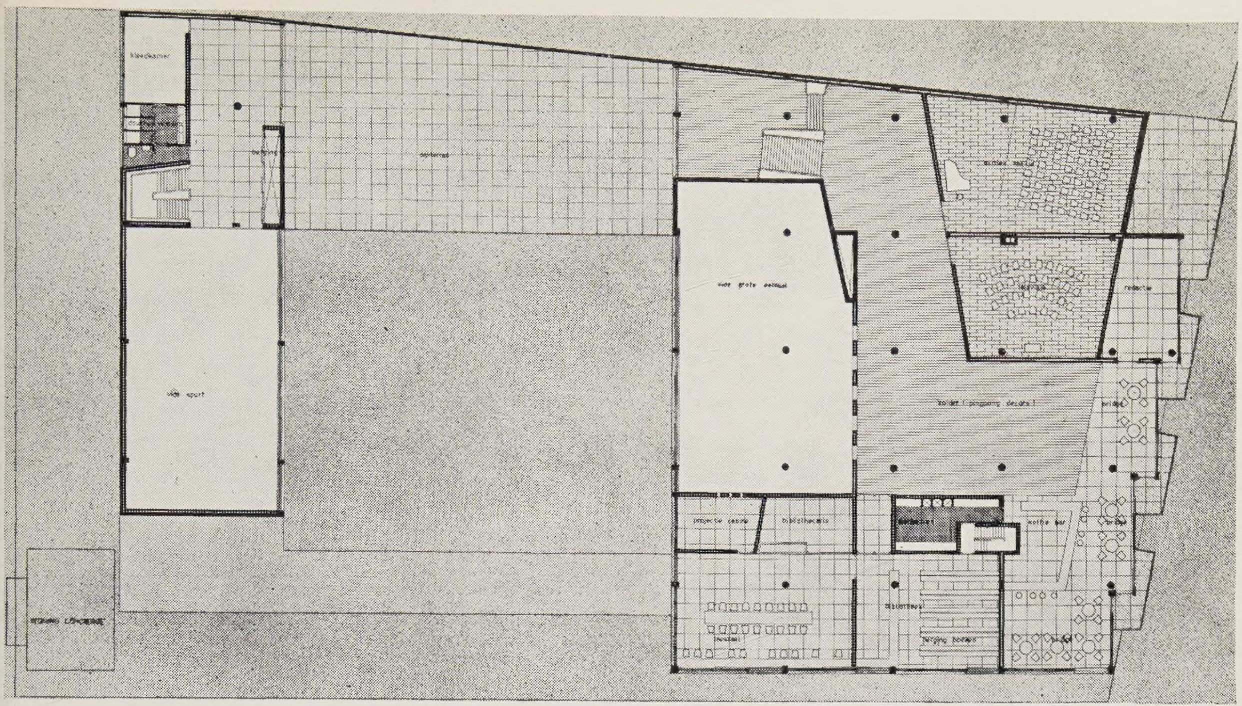
tekeningen op schaal 1—500

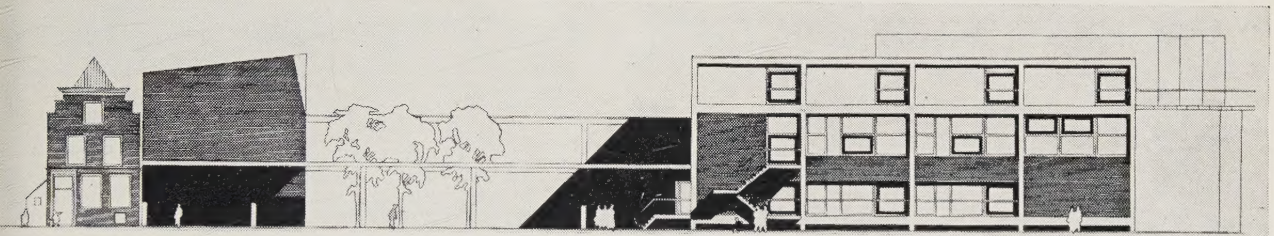
Eerste verdieping

Beganegrond

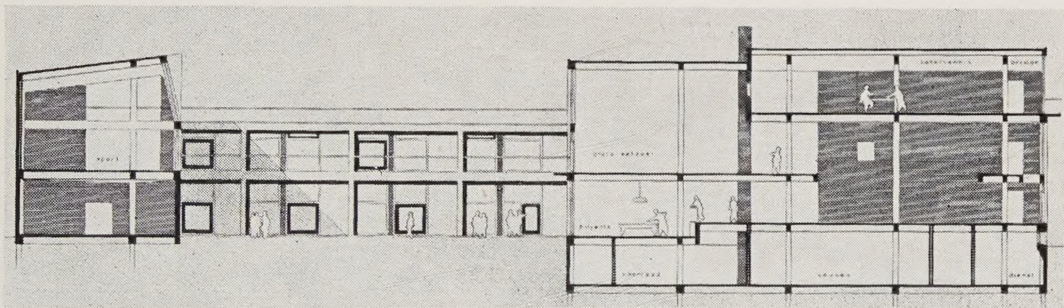

Tweede verdieping

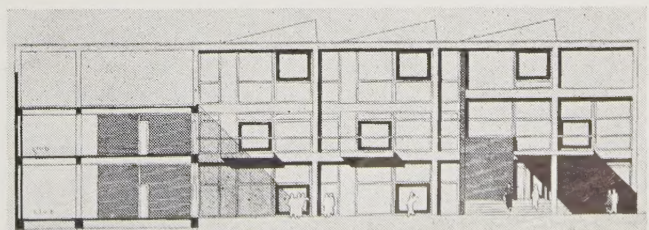
Gevel Groenhazengracht

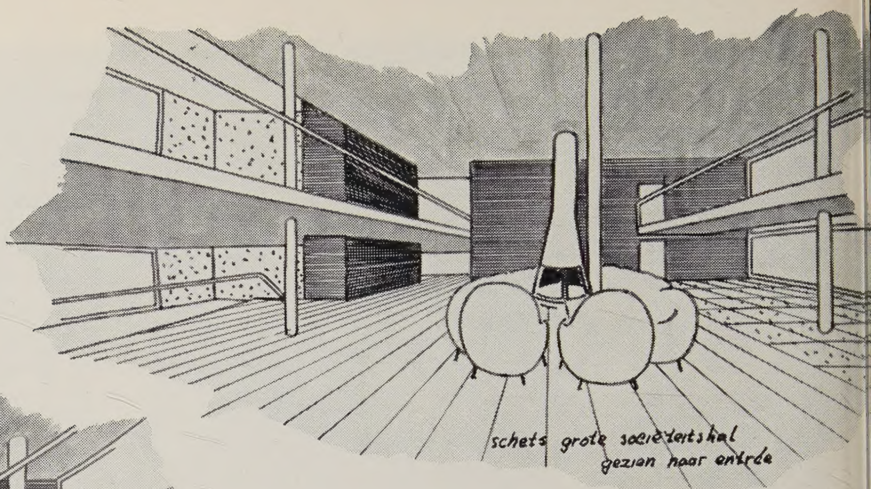
Doorsnede evenwijdig aan de Groenhazengracht

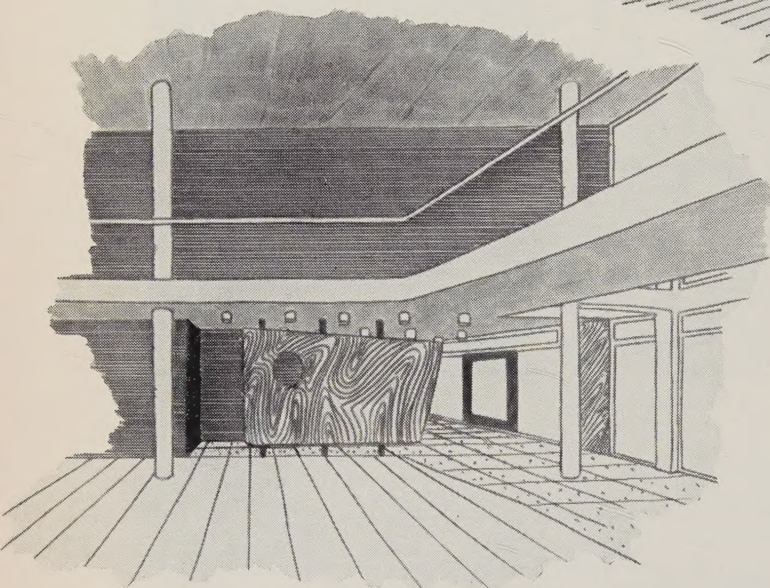

Gevel Oude Varkensmarkt

Doorsnede evenwijdig aan het Rapenburg

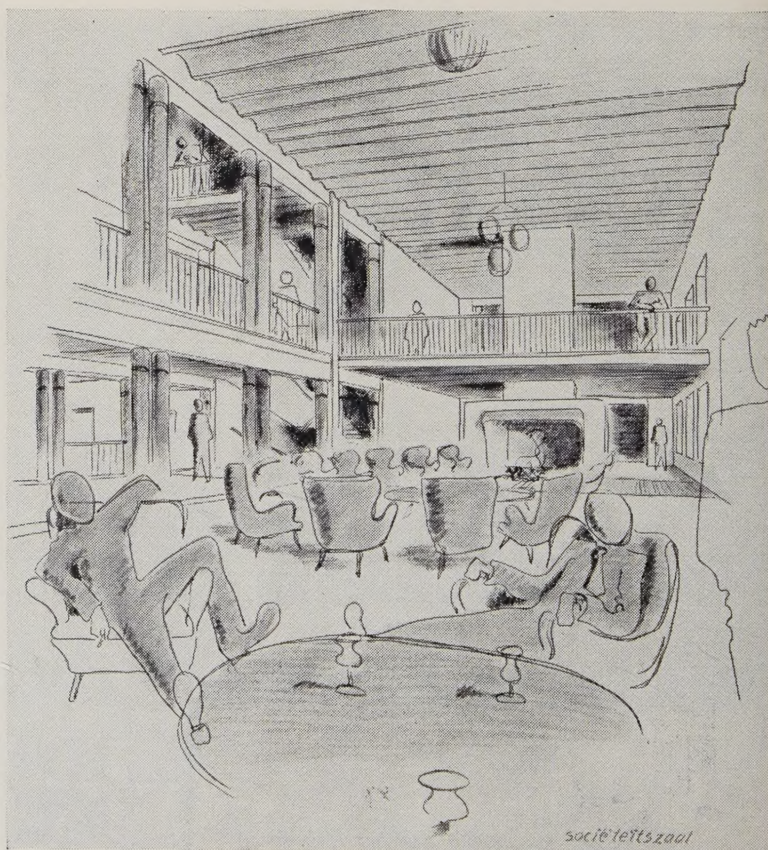

schets grote sociëteitshal
gezien naar bar

Ontwerp E. E. Laddé

Studenten-societeit te Leiden

Ontwerp P. H. Tauber